

ØF-notat nr. 04/2003

Lokaløkonomiske effekter og muligheter av fritidshus

Litteraturstudie

av

Reidun Grefsrud

ØF-notat nr. 04/2003

Lokaløkonomiske effekter og muligheter av fritidshus

Litteraturstudie

av

Reidun Grefsrud

Tittel:	Lokaløkonomiske effekter og muligheter av fritidshus Litteraturstudie
Forfattere:	Reidun Grefsrud
ØF-notat nr.:	04/2003
ISSN nr.:	0809-1617
Prosjektnummer:	K-0930
Prosjektnavn:	Lokaløkonomiske effekter og muligheter av fritidshus
Oppdragsgiver:	Norges Forskningsråd
Prosjektleder:	Birgitta Ericsson
Referat:	Notatet redegjør for en litteraturstudie som er foretatt i forbindelse med prosjektet "Lokaløkonomiske effekter og muligheter av fritidshus".
Sammendrag:	Norsk
Emneord:	Hytter, fritidshus, lokaløkonomiske effekter
Key words:	
Dato:	Mars 2003
Antall sider:	81
Pris:	Kr. 180,-

Utgiver:

Østlandsforskning
Serviceboks
N-2626 Lillehammer

Telefon 61 26 57 00

Telefax 61 25 41 65

e-mail: post@ostforsk.no

Forord

Dette notatet redegjør for litteraturstudiene som er foretatt i forbindelse med prosjektet "Lokaløkonomiske effekter og muligheter av fritidshus". Prosjektet går over tre år og er finansiert av Norges Forskningsråd.

I det videre arbeidet med prosjektet gjennomføres komparative casestudier blant hytteeiere i de tre kommunene Gausdal, Nord-Aurdal og Rendalen. På bakgrunn av innsamlede forbruksdata skal direkte og indirekte lokaløkonomiske effekter analyseres. Konkret er et av formålene med prosjektet å utvikle et enkelt modell- eller metodeverktøy for å analysere de økonomiske effektene av hytteutbygging og hytteturisme.

Notatet er skrevet av Reidun Grefsrud. Birgitta Ericsson er prosjektleder.

Lillehammer, mars 2003

Kristian Lein
Forskningsleder

Birgitta Ericsson
Prosjektleder

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	11
1 Innledning	15
2 Temaet hytter – aktuelle problemstillinger	17
2.1 Begrepene hytter, fritidshus, second – homes mv.	18
2.2 Antall hytter og lokalisering	20
2.3 Hvem eier hyttene ?	22
2.4 Motivene for å eie hytte	23
2.5 Hytteturismen som en del av reiselivet i Norge	25
2.6 Hytter og omgivelsene.	29
2.7 Lokaløkonomiske effekter av hytter	31
3 Stedsbaserte hytteundersøkelser	35
3.1 Innledning og kort om de ulike undersøkelsene.	35
3.2 Omfang og bruk av fritidshusene	39
3.3 Faktorer som kan forklare variasjoner i bruken av fritidshusene.	41
3.4 Forbruk av varer og tjenester i tilknytning til hytta	44
3.5 Andelen av forbruket som handles lokalt	48
4 Hytta som noe mer eller annet enn en feriebolig	53
5 Det teoretiske grunnlaget for å analysere regional- eller lokaløkonomiske effekter	57
5.1 Eksportbaseteori	58
5.2 Multiplikatorer basert på Keynes makroøkonomiske tilnærming.	60
5.3 Kryssløpsanalyse	61
5.4 Bruken av modellene til å analysere regionale effekter av etterspørselsendringer	64
6 Regionaløkonomiske modeller	67
6.1 Norske makromodeller som grunnlag for regionale modeller	67
6.2 PANDA-modellen	67
6.3 Regionale modeller i utlandet	75
6.4 Lokalt initiert modellverktøy for beregning av lokale effekter av turistkonsum.	78
Referanser:	83

Sammendrag

Dette notatet redegjør for litteraturstudiene som er foretatt i forbindelse med prosjektet ”Lokaløkonomiske effekter og muligheter av fritidshus”. Prosjektet går over tre år og er finansiert av Norges Forskningsråd. Konkret er et av formålene med prosjektet å utvikle et enkelt modell- eller metodeverktøy for å analysere de økonomiske effektene av hytteutbygging og hytteturisme.

Fritidsboliger, hytter, second-homes er begreper som vanligvis blir benyttet om eiendommer som er ikke-primære boliger for en eier og som i hovedsak blir brukt i forbindelse med fritid og rekreasjon. Denne definisjonen utelukker dermed hytter der formålet for eieren er å drive næringsvirksomhet, f.eks. utleiehytter, setrer eller andre eiendommer som brukes i forbindelse med næringsvirksomhet, samt midlertidige boliger som ikke blir brukt til fritids- eller rekreasjonsformål. I statistikk, lovverk, undersøkelser og litteraturen for øvrig anvendes begrepene hytter og fritidsboliger på litt varierende måter.

Pr. januar 2002 er det registrert ca 360.000 fritidsboliger i Norge. Dette er nesten en fordobling siden 1970. Tilveksten har bidratt noe til å spre lokaliseringen av fritidsboligene. 50% av fritidsboligene er likevel fremdeles lokalisert til Østlandet. Det er videre fortsatt slik at de 15 største hyttekommunene, som utgjør 3% av kommunene, har 16% av alle fritidsboliger. Alle disse kommunene ligger i Sør-Øst Norge. Kystlinje er en viktig lokaliseringsfaktor. Avstand til større befolkningssentra er også et viktig kriterium. For Østlandet har disse to faktorene virket sammen og ført til stor hyttetetthet i Oslo-fjordregionen. Etter hvert har tilgangen til areal langs kysten blitt begrenset og veksten har fortsatt i innlandet. En annen faktor som har vært av betydning for veksten i fritidsboliger er fremveksten av alpinanlegg.

Hytteturismen kan sees på som en form for turisme. Det er imidlertid vanskelig å danne seg et bilde av betydningen av denne formen for turisme ut fra tilgjengelig statistikk. Dette har sammenheng med at hytteturisme i stor grad er en ikke-kommersiell ferieform og at hytteturistene ofte inngår, men ikke alltid blir skilt ut som egen gruppe i statistikken.

Det er gjennomført flere stedsbaserte hytteundersøkelser i Norge siden midten av 1980-årene, der

formålet har vært å kartlegge hytteeiernes bruk og forbruk i tilknytning til hyttene. I tillegg er det også gjennomført og igangsatt undersøkelser i Sverige og i USA.

De stedsbaserte hytteundersøkelsene har analysert hytteeiernes (og andre som bruker hyttene) kjøp av varer og tjenester lokalt. Hytteeiernes kjøp av varer og tjenester kan fordeles på forbruk knyttet til eierforholdet til hytta og forbruk knyttet til bruken av hytta, og illustrerer at fritidshusene genererer etterspørsel utover det vi vanligvis forbinder med "turistkonsum". I tillegg kommer også utgifter i forbindelse med oppføring av hytter. Resultatene fra spørreundersøkelsene er brukt til å lage anslag for størrelsen på den totale lokale omsetningen som relaterer seg til hytteeiernes forbruk i tilknytning til å eie og bruke hytta. Total omsetning sier imidlertid lite om hvilke effekter hytteturismen har for den lokale økonomien, i betydning inntekter og arbeidsplasser.

De lokaløkonomiske virkningene for inntekter og arbeidsplasser vil for det første være avhengig av hvordan omsetningen fra fritidshusene fordeler seg på etterspørsel etter forskjellige kategorier varer og tjenester fra ulike næringer, og for det andre av hvordan økt omsetning i ulike næringer slår ut i økte inntekter og sysselsetting lokalt. Lokaløkonomiske effekter av fritidshus er ikke noe stort tema i litteraturen. Liknende problemstillinger er imidlertid behandlet både teoretisk og metodisk i analyser av regionale og lokaløkonomiske effekter av eksogene etterspørselsendringer generelt og mer spesielt for ulike former for turisme. Mange av disse analysene baserer seg på kryssløpsmodeller som viser vare- og tjenestestrømmene mellom næringer i regionen i form av kryssløpstabeller. Fordelen med slike modeller er at de omfatter store mengder data som gir en relativt detaljert beskrivelse av regionen. I Norge er det særlig modellsystemet PANDA som anvendes til analyser på regionalt nivå.

Ved analyse av mer spesialiserte problemstillinger som f.eks hytteutbygging og hytteturisme, vil de større modellsystemene og datagrunnlaget ikke være godt nok tilpasset. Samtidig vil det være svært ressurskrevende å samle inn og vedlikeholde grunnlagsdata og lage egne skreddersydde modeller. En mulighet kan derfor være å kombinere innsamling av eget datamateriale med bruk av virkningstall fra et eksisterende modellsystem.

1 Innledning

Dette notatet redegjør for litteraturstudiene som er foretatt i forbindelse med prosjektet ”Lokaløkonomiske effekter og muligheter av fritidshus”. Prosjektet går over tre år og er finansiert av Norges Forskningsråd. Prosjektet har både et *tematisk* og et *metodisk* formål. Tematisk er formålet med prosjektet å videreutvikle kompetansen ved Østlandsforskning når det gjelder utmarksbasert næringsutvikling. Metodisk er formålet å utvide kompetansen når det gjelder modellering av lokaløkonomiske effekter av ulike tiltak. Konkret er et av formålene med prosjektet å utvikle et enkelt modell- eller metodeverktøy for å analysere de økonomiske effektene av hytteturisme.

Inndelingen i et tematisk og et metodisk formål er fulgt opp gjennom litteraturstudien ved dels å søke etter litteratur med begrepene hytter, fritidshus, second homes , seasonal homes, cottages som tema og dels ved å søke etter teorier, metoder og modeller for analyse av lokaløkonomiske effekter. Lokaløkonomiske effekter av fritidshus er ikke noe stort tema i litteraturen. Vi har derfor utvidet den metodiske delen av søket til å gjelde teorier, metoder og modeller som analyserer regionale og lokaløkonomiske effekter av eksogene etterspørselsendringer generelt og mer spesielt når det gjelder ulike former for turisme.

Østlandsforskning gjorde et mindre litteratursøk om temaet hytter i forbindelse med et prosjekt for NINA/Miljøverndepartementet (Taugbøl m.fl 2001). Noen av resultatene derfra er tatt med i dette notatet.

2 Temaet hytter – aktuelle problemstillinger.

Hytter eller fritidsboliger er et aktuelt tema for forskning ut fra ulike problemstillinger og med utgangspunkt i flere fagdisipliner. Dette kan en få et inntrykk av når en leser antologien ”*Second Homes: Curse or Blessing ?*” (Coppock 1977). I denne boken gis det en bred oversikt over fenomenet second homes i ulike vestlige land og problemstillinger knyttet til fremveksten av hytter/fritidsboliger. Etter 1970-årene har ikke fritidsboliger/second homes vært noe stort forskningstema internasjonalt, før en de siste årene igjen har fått fornyet interesse for temaet. (Hall, Müller og Keen 2001). Dette har sammenheng med økt mobilitet og større omfang av fritidsrelatert migrasjon knyttet til fritidsboliger, både innenfor og mellom landegrensene. Temaet er for tiden aktuelt i forskningsmessig sammenheng i flere land, blant annet i Sverige (Universitetet i Umeå), på New-Zealand (University of Otago) og i USA (Michigan State University og University of Wisconsin), enten som eget tema eller som deltema i ulike forskningssammenhenger.

I Norge har det siden 1980-årene vært foretatt en del stedsbaserte hytteundersøkelser (jfr Ericsson m.fl 1986, Flognfeldt 1994, Velvin m.fl. 2000). Offentlig forvaltning, både på statlig og regionalt nivå har fattet interesse for temaet, noe som f.eks er synliggjort i Oppland fylkeskommunes prosjekt ”Fritidsbebyggelse i Oppland”(OFK 1997-2000) og Miljøverndepartementets state- of-the- art prosjekt som er oppsummert i rapporten ”*En oppsummering og vurdering av ulike miljø- og samfunnsmessige effekter av hyttebygging i fjell- og skogtraktene i Sør-Norge*” (Taugbøl m.fl 2001). Ved siden av den forskningsbaserte aktiviteten som utføres ved Østlandsforskning, er det også i gang et forskningsarbeid ved Høgskolen i Buskerud, der lokaløkonomiske effekter av hytter er et av temaene.

Vi går innledningsvis raskt gjennom noen av de mest aktuelle problemstillingene når det gjelder temaet hytter /fritidsboliger;

- ✗ Innholdet i begrepene hytter, fritidsboliger, second homes etc.
- ✗ Statistikk over antall hytter og lokaliseringen av hyttene.

- ✗ Kunnskap om eierforhold og bruksmåter.
- ✗ Motiver for å ha hytte
- ✗ Betydningen av hytteturisme som en del av reiselivet i Norge
- ✗ Hytter og omgivelsene
- ✗ Lokaløkonomisk betydning av hytter

2.1 Begrepene hytter, fritidshus, second – homes mv.

Vi har i dette notatet brukt begrepene hytter, fritidshus og second-homes synonymt. I forskningslitteraturen synes meningsinnholdet i disse begrepene vanligvis å være at dette er eiendommer som er ikke-primære boliger for en eier og som i hovedsak blir brukt i forbindelse med fritid og rekreasjon (Hall, Müller og Keen 2001). Denne definisjonen utelukker dermed hytter der formålet for eieren er å drive næringsvirksomhet, f.eks. utleiehytter, setrer eller andre eiendommer som brukes i forbindelse med næringsvirksomhet, samt midlertidige boliger som ikke blir brukt til fritids- eller rekreasjonsformål.

I statistikk, lovverk, undersøkelser og litteraturen for øvrig anvendes begrepene hytter og fritidsboliger på litt varierende måter;

GAB-registeret

I GAB¹ registreres fritidsbygg med en egen bygningstypekode. Det sjekkes ikke om hus som er registrert som fritidsbygg faktisk brukes til dette formålet eller om bolighus faktisk brukes som fritidsboliger.

Lovverkets definisjon av fritidshus

I prosjektet "Fritidsbebyggelse i Oppland" definerer Oppland fylkeskommune fritidsbebyggelse slik i samsvar med lovverket (OFK 1997-2000): *"Som utgangspunkt er plan- og bygningslovens betegnelse i §§25.1 og 82 brukt, dvs fritidsbebyggelse (fritidsboliger og tilhørende uthus). I tillegg er det gjort følgende viktige avgrensing; Ved registrering av eksisterende hytter er det*

¹ Grunneiendoms-, Adresse- og Bygningsregisteret

kun bygninger med bygningstypekode 91 fritidsbygg (hytter, sommerhus) i GAB-registeret som er tatt med. Våningshus og helårsbolig som benyttes som fritidsbolig, seterhus, naust o.l er ikke med.”

Fritidshus i offentlig statistikk

Statistisk Sentralbyrå benytter følgende definisjon: ”Som fritidshus er regnet permanente hytter, campinghytter, landsteder, setrer, støler, skogskoier, naust, rorbuer, våningshus og andre hus som bare nyttes for fritidsformål ved privat bruk og/eller utleie, og som kan benyttes for overnatting, uten hensyn til størrelse eller standard. Setrer , støler, skogskoier, naust, rorbuer og andre hus som også nyttes i forbindelse med husdyrhold eller annen virksomhet i jordbruk, skogbruk, yrkesfiske eller lignende er følgelig ikke regnet som fritidshus. Det samme gjelder hytter og hus med fast bosatte. Lysthus, campingvogner, husbåter og lignende er heller ikke regnet som fritidshus.” (OFK 1997-2000)

Ulike typer av fritidshus

Thor Flognfeldt jr har i artikkelen ”Hvordan gjøre fritidshusene lønnsomme for bygda ?” (Flognfeldt 1996) satt opp følgende liste over ulike typer av fritidshus:

- ✘ Hytter av tradisjonelle norske typer – frittliggende bygninger som oftest er oppført kun med tanke på bruk i fritida.
- ✘ Hytter i klynge eller organisert tun – en mer moderne form for fritidsbebyggelse, bygd de siste to tiårene i tilknytning til resortutvikling.
- ✘ Kjedehytter og dobbelthytter – også utviklet i resortsammenheng – særlig nær alpinsentra. De aller fleste er bygd for utleie, gjerne i forbindelse med en eldre hotellbedrift.
- ✘ Leiligheter , bygd spesielt for fritidsbruk, gjerne med et felles serviceanlegg. En annen art av denne bebyggelsen er de såkalte appartementshotellene. Disse regnes ikke med som fritidshus.

Fritidshus sortert etter eierforhold og om de utnyttes kommersielt

Siden vi i denne delen av rapporten er opptatt av de lokaløkonomiske virkningene av hytter og hyttebygging kan eier- og driftsform være av betydning. Vi kan skille mellom:

- ✘ *Privateide hytter eller fritidshus*

- ◆ Fritidshus som primært er oppført for å fungere som feriebolig for eieren og hans familie. Noen av disse hyttene leies ut sporadisk.
- ◆ Fritidshus som er oppført under forutsetning av at de skal utnyttes kommersielt i større eller mindre grad, dvs ved utleie.
- ✕ *Hytter eid av bedrifter*
 - ◆ Firmahytter oppført til bruk for ansatte og /eller forretningsforbindelser
 - ◆ Utleiehytter
- ✕ *Hytter som en del av jord- eller skogbruksnæringen.*
 - ◆ Skogskoier, fiske- og jaktbuer , setrer etc som primært er oppført i forbindelse med utøvelse av tradisjonell næringsvirksomhet.
 - ◆ Skogskoier, fiske- og jaktbuer, setrer etc som er oppført eller tilrettelagt for mer kommersiell virksomhet, f.eks i regi av utmarkslag, som attåtnæring til jordbruksvirksomhet etc.

Med framveksten av nye eier- og driftsformer, f.eks det såkalte ”sale and lease back” konseptet, blir skillet mellom kommersiell og ikke-kommersiell drift av hytter mer uklar.

2.2 Antall hytter og lokalisering.

Siden det ikke er lett å gjøre en entydig avgrensing av fenomenet hytter og siden bruken av hyttene i stor grad er ikke-kommersiell, er det på grunnlag av eksisterende statistikk ikke mulig å gi en samlet oversikt over omfang, lokalisering og bruk av hytter/fritidsboliger i Norge.

I Norge gir GAB-registeret oversikt over antall bruksenheter til fritidsformål på kommunenivå fra 1997. GAB-registeret viser antall hytter/fritidsboliger og den *geografiske lokaliseringen av hyttene*. Materialet omfatter ikke utleiehytter eller andre ”hytter” som i praksis er bedrifter.

Pr. januar 2002 er det registrert ca 360.000 fritidsboliger i Norge. (Arnesen, Ericsson og Flygind 2002). Dette er nesten en fordobling siden 1970. Tilveksten har bidratt noe til å spre lokaliseringen

av fritidsboligene. 50% av fritidsboligene er likevel fremdeles lokalisert til Østlandet. Det er videre fortsatt slik at de 15 største hyttekommunene, som utgjør 3% av kommunene, har 16% av alle fritidsboliger. Alle disse kommunene ligger i Sør-Øst Norge.

Kystlinje er en viktig lokaliseringsfaktor. Avstand til større befolkningssentra er også et viktig kriterium. For Østlandet har disse to faktorene virket sammen og ført til stor hyttetetthet i Oslo-fjordregionen. Etter hvert har tilgangen til areal langs kysten blitt begrenset og veksten har fortsatt i innlandet. En annen faktor som har vært av betydning for veksten i fritidsboliger er fremveksten av alpinanlegg. Veksten i antall fritidsboliger i innlandet har vært størst i fjellet, mens det bygges få fritidsboliger i lavlandet på Østlandet. Som nevnt er avstand til større befolkningssentra av stor betydning og en antar at en reiseavstand på 2-3 timer er den ytterste grense for helgeturer. Endringer i lokaliseringsmønsteret spesielt på Østlandet, tyder på at denne sonen er i ferd med å utvides. Dette har sammenheng med at de mest attraktive områdene rundt byene er brukt opp, at ressursgrunnlaget for alpinmarkedet er lokalisert lenger frabyene, at arbeidstida er blitt mer fleksibel, at kommunikasjonsutviklingen har gitt tidsbesparelse og evt økt komfort på reisen og at drift av den moderne fritidsboligen gjør det enklere med kortere opphold vinterstid. (Amesen, Ericsson og Flygind 2002).

Mens statistikken over norske hytter basert på GAB-registeret ikke gir nærmere opplysninger om hyttene eller deres eiere, gir den svenske databasen *UMCOBASE* mer omfattende opplysninger om både fritidshusene og deres eiere. Denne databasen inneholder informasjon om flere enn 500.000 fritidshus i perioden 1991 – 96. Basen som er administrert av Universitetet i Umeå, kombinerer individuelle data for hver eiendom; slik som lokalisering, eiendomsverdi og areal og individuelle data for eierne som inntekt og utdanning. Hver post i databasen har en link til en geo-referanse, slik at databasen kan forbindes til GIS. (Müller 2002b).

I Sverige økte antall fritidshus sterkt i 1960 og 1970-årene. Det er to typer fritidsboliger; de som er bygget til formålet og som er lokalisert til byenes omland, langs innsjøer og i populære fjellområder (resorter) og de som tidligere var permanente boliger. De sistnevnte er dominerende i innlandet i

nordre del av Sverige. Det ser ut til å være en trend i Sverige at moderne høy - standard hytter mer og mer tar over for mindre og mer primitive fritidsboliger. Dette gjenspeiler seg også i eiendomsverdiene. (Müller 2000). Generelt er det slik at hytter i kystområdene har de høyeste eiendomsverdiene, fordi disse områdene er mest attraktive. Dette har blant annet sammenheng med at slike områder også ofte ligger i nærhet til store befolkningskonsentrasjoner.

Som i Norge betyr avstand til befolkningskonsentrasjoner svært mye for lokalisering av fritidshusene. Müller (2002) skiller mellom fritidsboliger som er lokalisert innenfor eller utenfor rekkevidden for week-end besøk. Etterspørselen etter fritidsboliger til week-end formål reduseres med avstanden fra hjemstedet. Etterspørselen etter ferieboliger anses derimot i mindre grad å være avhengig av avstanden. Etterspørselen etter ferieboliger vil i større grad avhenge av attraktiviteten ved området. I fjellområdene i Sverige er hytteturismen i stor grad konsentrert rundt områder der en har utbygd alpinanlegg.

Det finnes ikke statistikk over andre egenskaper ved de norske fritidshusene enn hvor de er lokalisert. En kjenner f.eks ikke til egenskaper som størrelse, standard, eiendomsverdi eller hvordan de blir brukt. Det foreligger imidlertid en del stedsbaserte utvalgsundersøkelser som gir noe kunnskap på dette området. (Jfr. Kapittel 3).

2.3 Hvem eier hyttene ?

I antologien "*Second Homes: Curse or Blessing ?*" (Coppock 1977) forklares den sterke veksten i etterspørselen etter second homes som et resultat av høyere mobilitet, høyere inntekt og mer fritid. Mens second homes tidligere var forbeholdt en liten og privilegert gruppe, er det nå sterkere etterspørsel etter second homes fra bredere samfunnslag.

I Norge har vi ingen statistikk eller undersøkelser som kan fortelle oss noe særlig om hytteeierne; f.eks hvor de bor og egenskaper som alder, utdanning, inntekt, formue, utdanning, yrke osv.

Den svenske UMCO-basen gjør det mulig å kople informasjon om blant annet eiendomsverdien for fritidshusene med inntektsforhold og utdanningsnivå for hytteeierne.

Müller har sett på hytteeierne i fjellområdene i Sverige og funnet at det er forskjell i inntektsforhold mellom hytteeiere som bor henholdsvis utenfor og innenfor hyttekommunen og at det er forskjell mellom ulike typer hyttekommuner. Eiendomsverdiene er gjennomgående høyere for eiendommer som er eid av personer som bor utenfor enn i fjellområdene. "Utenbygds" eiere har også hytter konsentrert til et begrenset antall områder der eiendomsverdiene er høye (Müller 2002b). De utenbygds hytteeierne er dessuten i gjennomsnitt rikere enn innenbygds hytteeiere og også rikere enn hytteeiere i gjennomsnitt. De er også bedre utdannet. Ut fra denne statistikken kan en konkludere med at eierskapet til hytter i visse fjellområder i stor grad er forbeholdt forholdsvis velstående og godt utdannede husholdninger.

I en undersøkelse fra USA (Marcoullier m.fl 1996) har en også funnet ut at hytteeiere gjerne er eldre og mer velstående enn innbyggerne i de kommunene der fritidsboligene ligger.

2.4 Motivene for å eie hytte

Müller (2000, med referanse til Sandell 1997) skiller mellom to typer holdninger eller strategier i forbindelse med bruk av naturen, som kanskje også kan anvendes i forhold til å skille mellom ulike motiver for å ha hytte. "Museumsstrategien" representerer det enkle friluftslivet der naturen besøkes uten å etterlate spor, mens "Fabrikkstrategien" representerer et syn på at omgivelsene kan brukes på nesten ubegrenset vis til underholdning eller produksjon.

I litteraturen om hytter og second homes er det "museumsstrategien som synes mest fremtredende (f.eks Jaakson 1986). Hyttebrukerne legger her vekt på motiver som:

- ✗ Tilknytningspunkt til familie, røttene, barndommen – der en kommer fra.
- ✗ Avkopling i frisk luft, fred og ro – kontrast til det travle bylivet
- ✗ Oppholde seg i et bedre klima.
- ✗ Tilknytning til naturen og aktiviteter i naturen (jakt, fiske, turer, bærplukking)
- ✗ Tilbake til det enkle (idylliserte ?) liv på landet.

Dette er også faktorer som synes å være fremtredende for tyske hytteeiere i Sverige (Müller 1999). Mange av disse har kjøpt fritidsboliger som tidligere har vært permanente boliger på den svenske landsbygda. Også for svenske og finske hytteeiere i Kvarken-området (Jansson og Müller 2002) er denne type motiver viktige.

Hyttetilværelsen omtales som en måte å skape mening på i deler av tilværelsen i samfunnet. Den voksende interessen for hytter kan være et tegn på at mange søker et ankerfeste på et sted som gir stabilitet, trivsel og mening i en krevende tilværelse (Kaltenborn 2002). En undersøkelse blant hytteeiere i Vågå kommune viser at hytteeierne er knyttet til egenskaper ved hytteområdene som naturmiljøet, rekreasjonsmuligheter, familie, slekt og sosiale forhold, kulturmiljø og historiske sider ved området. Hytteeierne har utvidet en sterk stedsidentitet. Hytta er både et sted for utadvendte opplevelser og mer innadvendte, kontemplative prosesser. (Kaltenborn 2002).

I en spørreundersøkelse blant norske og tyske hytteeiere i Nord-Sverige har Robert Pettersson (Pettersson 1999) funnet ut at de norske og tyske hytteeierne hadde ulikt motiv for å skaffe seg hytte i Sverige. Tyskerne var opptatt av å oppleve noe nytt og annerledes enn hjemme. De var opptatt av autentiske omgivelser og miljøer som gjorde det mulig å slappe av og leve et enkelt liv. Hyttene deres var gjerne eldre hus som tidligere hadde vært boliger og som ble kjøpt og restaurert. For nordmennene, som i stor grad kom fra Mo i Rana-området, var avstanden til hytta såpass kort at hytta kunne brukes i week-enden. Formålet med hyttekjøpet var å kunne holde på med ulike utendørsaktiviteter. Hyttene lå i et område som var relativt godt utviklet med muligheter for slike aktiviteter. Nordmennene var lite interessert i lokalsamfunnet, men var mer opptatt av samkvem med andre hytteeiere i området.

De senere årene er hytteliv i tilknytning til mer tilrettelagte aktiviteter, og da spesielt alpint blitt mer og mer utbredt og det har vokst opp hytteområder i nær tilknytning til alpinanlegg ("ski in – ski out"). Dette kan være en utvikling mer i retning av "fabrikkstrategien". Müller (2000) spør om det er fjellnaturen i seg selv som tiltrekker hytteturistene eller om attraktiviteten er knyttet til aktiviteter som alpinkjøring og skigåing .

Et siste motiv for å eie hytte, som vi ikke har funnet særlig omtalt i forskningslitteraturen, er hytta som et investeringsobjekt eller et objekt som gir mulighet for avkastning, enten gjennom verdistigning som kan realiseres gjennom senere salg, eller i form av leieinntekter. Dette er et tema som aktualiseres gjennom endrede eier- og driftsformer, spesielt i tilknytning til mer resort-liknende hytteområder. Høyere standard på hyttene betyr større investeringer og mer kapital bundet i eiendommene. Selv om avkastning og verdistigning ikke er noe dominerende motiv, vil en likevel kunne anta at etterspørselen etter slike hytter vil være størst i områder der eierne er sikret en rimelig verdistigning på eiendommen og der hyttene er relativt lett omsettelige.

2.5 Hytteturismen som en del av reiselivet i Norge.

Satelittregnskapet for turisme.

Satelittregnskapet for turisme (NR-tur) bygger på nasjonalregnskapet og er spesielt tilpasset for å belyse økonomiske forhold knyttet til turisme. Satelittregnskapet belyser både turismens tilbudsside og etterspørselsside. Tilbudssiden viser produksjon, bruttoprodukt, driftsresultat og sysselsetting i reiselivsnæringer, samt tilgang av ulike reiselivsprodukter. Etterspørselssiden viser samlet turistkonsum i Norge. For 1997 er det også utarbeidet et fylkesfordelt satelittregnskap for turisme, basert på fylkesfordelt nasjonalregnskap for 1997 og på det nasjonale satelittregnskapet for turisme.

Siden hytteturisme, i betydningen opphold på egen eller lånt hytte, er en ikke-kommersiell ferieform er det mindre relevant å studere denne turismen fra produksjonssiden. Det er mer relevant å se på betydningen av hytteturisme i forhold til etterspørselen fra hytteturistene, dvs turistkonsumet.

Turister defineres som *”personer som reiser til eller oppholder seg på et sted som ligger utenfor det området de normalt ferdes, der reisen er av en ikke-rutinemessig karakter og oppholdet på stedet som besøkes varer kortere enn et år”*(Johansen m.fl 2002).

Samlet turistkonsum i Norge er definert som norske og utenlandske turistenes samlede turistrelaterte utgifter innenfor norsk område. Konsumet er i NR-Tur inndelt i fire kategorier:

- ✗ Norske husholdningers turistkonsum
- ✗ Norske næringers utgifter til forretningsreiser
- ✗ Utlendingers konsum knyttet til forretningsreiser
- ✗ Utlendingers konsum knyttet til fritidsreiser.

Turistkonsumet splittes opp i turistenes kjøp av reiselivsprodukter og andre utgifter i forbindelse med reisen. I satelittregnskapet for turisme er det bare merkonsumet i forbindelse med reisen som defineres som turistkonsum. Dette betyr at utgifter til mat, klær mv ikke regnes med siden disse utgiftene er uavhengige av om vi er på reise eller ikke. I det fylkesfordelte satelittregnskapet er imidlertid den delen av konsumet som er foretatt på reise skilt ut og regnet med som turistkonsum, uansett om disse utgiftene ville påløpt uansett.

I det fylkesfordelte satelittregnskapet er konsumet fordelt på fylke etter det såkalte transaksjonsprinsippet, dvs der konsumet finner sted. I fylkesfordelt nasjonalregnskap fordeles konsumet til sammenlikning på fylker etter hvor folk bor og ikke etter hvor konsumet finner sted.

Beregning av turistkonsum

Den fylkesvise fordelingen av produksjon og turistkonsum i det fylkesfordelte nasjonalregnskapet og i satelittregnskapet for turisme er i prinsippet basert på top-down-metoden, dvs at en benytter ulike fordelingsnøkler for å fordele nasjonale data på fylker. Kvaliteten på fordelingen er avhengig av hvor godt datamessig grunnlag en har for å lage fordelingsnøkler.

Turistkonsumet i fylkesfordelt satelittregnskap fordeles på basis av tre metoder; Fylkesfordelt nasjonalregnskap, kombinasjon av gjestedøgn og forbruksdata og gjestedøgn alene.

Fylkefordelt nasjonalregnskap anvendes først og fremst som fordelingsgrunnlag for den delen av turistkonsumet som konsumeres der det produseres og der en stor del av produktet konsumeres av turister.

For å ta hensyn til at forbruksutgiftene varierer etter overnattingsform har en ganget opp estimert

antall gjestedøgn etter stedstype (småby, landdistrikt og storbyer) (Dybedahl 2002) med estimert utgift pr gjestedøgn for ulike turistkategorier, overnattingsformer og stedstyper Dette gir en fylkesvis matrise for turistkonsumet som er brukt som grunnlag for å fordele en del av det totale turistkonsumet på fylker. (Det totale turistkonsumet er ”gitt” i det nasjonale satelittregnskapet.) Forbruksutgiftene som ligger til grunn for beregningene er basert på forbruksundersøkelser blant ferie og fritidsreisende gjennomført av TØI.

Det fylkesfordelte satelittregnskapet for turisme er for lite spesifisert til at vi kan finne ut hvor stor del av konsumet som skyldes hytteturistene. Formålsgrupperingen av konsumet når det gjelder overnattingstjenester består av tre produkter; hotelltjenester, campingtjenester og annen overnatting. Det vil si at overnatting på egen, lånt eller leid hytte ikke er spesifisert som egen kategori i statistikken.

I forbruksundersøkelsen som ligger til grunn for fylkesfordelingen er overnatting delt inn i de 5 kategoriene; hotell o.l, hytte, familie og venner, camping, annet. Det er imidlertid ikke skilt mellom egen, leid eller lånt hytte. Forbruksundersøkelsen gjelder dessuten bare feriereiser på mer enn 3 overnattinger og gjelder bare feriereiser om sommeren. På grunnlag av et anslag fra Statistisk Sentralbyrå for antall gjestedøgn i perioden mai – september 1994, er det beregnet tall for totalforbruket for henholdsvis norske og utenlandske turister (Haukeland og Grue 1996). I følge disse beregningene utgjorde hytteovernattingene 44% av de norske gjestedøgnene og 46% av de norske turistenes forbruk i sommersesongen 1995.

Statistikk for antall overnattinger på hytter i Norge

Overnattinger i leid hytte

Statistisk Sentralbyrå publiserer 2 statistikker i tilknytning til den kommersielle delen av hyttemarkedet, hyttegrendstatistikken og statistikk over hytteformidling. (SSB 2001 a og b) Denne statistikken gir imidlertid ikke et fullstendig bilde av all hytteutleie i Norge. Horwath Consulting og Senter for bygdeturisme har, på oppdrag av SND, foretatt en undersøkelse av hytteutleie i Norge i 2000. (Horwath Consulting 2000). I rapporten anslås det at 10% av hyttene i Norge, ca 32.000

hytter, er i utleiemarkedet. Av det totale antall overnattinger i leid hytte på ca 5,6 millioner, står utlendinger for 3,6 millioner. I rapporten påpekes det at som følge av begrenset og til dels mangelfull statistikk er en nøyaktig næringsbeskrivelse vanskelig. Dessuten kan avgrensingene mot ulike typer overnattingsanlegg være flytende og vanskelig. Tallene i rapporten baserer seg blant annet på TØI's gjestestatistikk for 1999 (TØI 2000) som gir en oversikt over utlendingenes trafikk til Norge. I følge denne statistikken utgjør utlendingers gjestedøgn på feriereise ca 18 mill gjestedøgn. Ca 19% av gjestedøgnene skjer i leid hytte.

Antall overnattinger på egen eller lånt hytte

For å få et overblikk over hvor mange som velger opphold på egen eller lånt hytte som ferieform har vi sett på Statistisk sentralbyrås undersøkelse om nordmenns ferievaner i 1998 (SSB 1999). Ifølge denne rapporten hadde nordmenn 25 millioner overnattinger på feriereiser av minst 4 dagers varighet i Norge. Av disse overnattingene var 10 millioner, dvs 40%, på egen, lånt eller leid hytte. 8,5 millioner av disse overnattingene var på egen eller lånt hytte. Denne undersøkelsen omfatter ikke week-end turer. Det totale antall hytteovernattinger blir derfor endel høyere.

Kapasitetsutnyttelse

Ifølge undersøkelsen til Horwath consulting (HC 2000), antas det at utleiehytter i gjennomsnitt leies ut i gjennomsnitt 50 døgn pr år, mens utleiehytter som ligger i hyttegrender kan oppnå noe over 100 dager pr år, dvs en kapasitetsutnyttelse på ca 30%.

Det eksisterer ingen statistikk over kapasitetsutnyttelsen for eiers egen bruk av og utlån av egen hytte. I de stedsbaserte undersøkelsene vi har sett på er kapasitetsutnyttelsen 30-60 døgn pr år inkl utlån og sporadisk utleie.

Alternative eier og driftsforhold

Tradisjonelle eier og driftsformer for hytter kan deles inn i:

- ✘ Kommersielle reiselivsanlegg for utleie, selvstell-leiligheter og hytter.
- ✘ Private selveierenheter i form av leiligheter og hytter, med liten grad av kommersiell drift.

SND har i samarbeid med Horwath Consulting (HC 1999) skissert alternative eier, finansierings og driftsmodeller for reiselivsanlegg. Disse modellene blir gjerne kaldt "sale and lease back". Modellene kan deles inn i 2 typer som igjen kan ha flere varianter:

- ✗ Time share eller delt eierskap. Kjøp av ukeandeler mv
- ✗ Selveierskap, der eier har avtale med en "utleiepool" for eksempel

I rapporten (HC 1999) poengteres at destinasjonssentrum skal bygges opp rundt helårlig næringsvirksomhet. Sammensetning av bo-, service og annen næringsvirksomhet i destinasjonens sentrum blir tillagt betydelig vekt. Det legges til grunn helhetlig produktstrategi for all utbygging. Begrepet "kalde og varme" senger har stor betydning. For å stimulere den "varme sengs" politikk har det vært et betydelig behov for å skape nye finansierings-/eier-/drifts-modeller, som bidrar til å øke etterspørselen og redusere risikoen for utbygger.

For hytteeieren innebærer disse driftsformene at hytta blir mindre tilgjengelig for privat bruk, siden det forutsettes avtaler om utleie. På den annen side innebærer de omfattende utleiemulighetene gode fortjenestemuligheter for hytteeier. Det er sannsynlig at motivene for å investere i denne type hytter er annerledes enn å investere i tradisjonelle hytter. Dette er imidlertid ikke undersøkt nærmere.

Nye eier og driftsformer som illustrert kan gjøre grensegangen mellom næringsvirksomhet og privatbruk uklar. Det eksisterer ingen oversikter over hvor utbredt slike eier- og driftsformer er.

2.6 Hytter og omgivelsene.

Hytter og bruken av dem har konsekvenser av miljømessig art for området hyttene ligger i og av sosial, kulturell eller økonomisk art for befolkning og ulike interessegrupper (f.eks næringsliv, grunneiere, bønder osv). Disse konsekvensene vil kunne være av både positiv og negativ art.

En del oppmerksomhet er knyttet til om hyttebygging er forenlig med hensynet til en såkalt bærekraftig utvikling. Hyttebygging og hytteturisme kan sies å være en positiv bidragsyter til en

bærekraftig utvikling dersom turismen har en positiv effekt for den lokale økonomien uten å skade naturmiljøet eller de lokale sosio-kulturelle tradisjonene (Müller 2000).

Miljømessige problemer som følge av turisme generelt og hytteturisme spesielt er knyttet til flere forhold. Selve utbyggingen kan forringe den visuelle opplevelsen av naturen for andre friluftinteresserte og eventuelt hindre tilgang til naturområdene. Utbygging kan også føre til ødeleggelse eller forandring av vegetasjonen og til forsøpling. Videre kan hyttene ha konsekvenser for selve naturmiljøet, for eksempel i forhold til levevilkårene for villreinen eller andre dyr.

På oppdrag av Miljøverndepartementet publiserte NINA i 2001 en *oppsummering og vurdering av ulike miljø- og samfunnsmessige effekter av hyttebygging i fjell- og skogtraktene i Sør-Norge*. (NINA 2001). Her ble temaer som drivkrefter og holdninger, kulturmiljøverdier og byggeskikk, energiforbruk, økologiske og lokaløkonomiske effekter omhandlet. Rapporten munnet ut i en anbefaling til Miljøverndepartementet om hva som bør prioriteres av tiltak i den videre ”hyttepolitikken”. Deler av rapporten fra NINA baserer seg på et omfattende prosjekt som Oppland fylkeskommune gjennomførte i perioden 1997 – 2000 som blant annet gikk ut på å kartlegge eksisterende hytter i fylket og planlagte områder for hytter. (*Fritidsbebyggelse i Oppland. Et prosjekt i fem faser*. Oppland fylkeskommune 1997-2000) Dette prosjektet tok også for seg de næringsmessige virkningene av hyttebygging, konsekvensene av hyttebygging for landbruks-, natur- og friluftinteressene og mer juridiske problemstillinger i forhold til bruksendring av hytter til boliger. Prosjektet resulterte i en veiledning for politiske og administrative organer som kommer i befatning med hyttebygging.

De miljømessige konsekvensene er avhengig av hvordan hytteutbyggingen foregår og hvilke holdninger hytteeierne har til sine omgivelser. I Sverige er mange fritidsboliger opprinnelig bygd som boliger. Bruken av disse boligene til fritidsformål innebærer få konsekvenser for miljøet, samtidig som de i en viss grad bidrar til å understøtte den lokale økonomien. (Müller 2000). Mange fritidsboligeiere er nært knyttet til omgivelsene og er opptatt av å bevare og beholde strukturer og landskap slik det er (”museumsstrategien”). En utvikling mot mer tilrettelagte hytteområder, jfr ”fabrikkstrategien” vil kunne ha større konsekvenser for miljøet og muligens føre til større

interessekonflikter mellom utbyggere/hytteiere og de som ønsker å bevare naturmiljøet.

Hytteierenes ”museumstrategi” kan også komme i konflikt med lokalbefolkningens ønske om vekst og økonomisk utvikling. Ved Center for Community Economic Development ved University of Wisconsin – Extension ble det i 1994 –1995 satt i gang et prosjekt som hadde til hensikt å skaffe grunnlagsdata og bidra til politiske diskusjoner om virkningene for regional utvikling av hytter/recreational homes i området rundt Great Lakes (Minnesota og Wisconsin). Prosjektet resulterte i to rapporter. I den ene rapporten sammenliknes verdier og holdninger blant fastboende og hytteiere i forhold til ulike sider ved utvikling og vekst i lokalsamfunnet, offentlige goder og vern/kontroll av landressurser og miljø. (Marcouiller m.fl. 1996). Denne undersøkelsen viste blant annet at de fastboende og hytteierne hadde ulike oppfatninger om disse spørsmålene.

Det er mange ulike interesser involvert i forbindelse med bygging og bruk av hytter og disse interessene er i noen grad i konflikt med hverandre. Coppock (1977) nevner grunneiere, bønder, lokale innbyggere, planleggings- og bevaringsmyndigheter, utbyggere, hytteiere og andre turister som interessenter. Konfliktene kan ha både sosiale, kulturelle og økonomiske årsaker. I Wales ble f.eks veksten i ”second homes” sett på som en trussel mot nasjonal kultur og språk. I tillegg førte den sterke veksten i etterspørselen etter ”second homes” til økt prispress på hus, noe som slo negativt ut for lokalbefolkningen.

2.7 Lokaløkonomiske effekter av hytter

Årsaken til interessen for de regional- eller lokaløkonomiske effektene av hytteutbygging og hytteturisme er særlig at en antar at hytteutbygging kan skape aktivitet i perifere områder som er truet av stagnasjon og nedgang i folketallet. Utkantområder er gjerne preget av nedgang i sysselsetting knyttet til primærnæringene, og hytteturisme (både utbygging av privateide hytter og utleiehytter) antas også å kunne bidra til å utnytte utmarksressurser og sikre sysselsetting og inntekter for bosatte med tilknytning til primærnæringene.

Når en ser på utvikling i antall hytter og lokaliseringsmønsteret, er det klart at avstanden til

befolkningssentra betyr svært mye. (Jfr kap 2.2). Det er derfor et spørsmål om hvor perifert et område kan være før etterspørselen etter hytter blir for liten til at dette kan være et betydelig satsingsområde. Riktignok kan enkelte fjellområder eller andre områder med fine naturkvaliteter være så attraktive at dette oppveier ulempen med at avstanden fra hytteeiernes bosted er stor. Likevel trekker kanskje utviklingen i retning av at det kan være vel så mye tilrettelegging av alpinanlegg som selve naturen som trekker folk til fjellhyttene.

Metodisk er det flere vanskeligheter forbundet med å lage gode analyser av lokaløkonomiske konsekvenser. Det ene problemet er knyttet til at vi ikke har statistikk over hytteeiernes forbruk. Som vi så i kap. 2.3 er det generelt et problem å lage gode estimater for turistkonsum, både på nasjonalt nivå og på fylkesnivå. Disse estimatene er basert på forbruksundersøkelser blant et utvalg turister, og er ikke egnet til å si noe om forbruket i tilknytning til opphold på egen hytte, verken nasjonalt, på fylker eller lavere nivå.

Det er de siste årene utført en del stedsbaserte hytteundersøkelser som blant annet har hatt til hensikt å få fram forbruk knyttet til å eie og bruke hyttene. Disse undersøkelsene er nærmere omtalt i kapittel 3. Resultatene fra hytteundersøkelsene sier noe om den omsetningen hytteeiernes etterspørsel generer lokalt. Omsetning er imidlertid ikke det samme som verdiskaping. I tillegg til den verdiskapingen som skjer på grunnlag av den direkte omsetningsøkningen, har hyttene også såkalte indirekte virkninger. Vi ser nærmere på metoder og modeller for å beregne slike effekter i kapittel. 5 og 6.

I tillegg til effekter for verdiskapingen lokalt og regionalt vil hytteturismen kunne ha effekter for kommuneforvaltningens inntekter og utgifter. Hvordan kommuneøkonomien påvirkes av hytteutbygging og hytteturisme kan være av betydning for kommunens holdning til og tilrettelegging for hytteutbygging og hytteturisme. Slike effekter har vi imidlertid ikke sett nærmere på i denne sammenhengen.

I tillegg til å være opptatt av lokaløkonomiske virkninger som følge av den etterspørselen og de ringvirkninger hytteturisme antas å skape, kan en også se på hytteeierne/turistene som ressurspersoner som kan dras med i lokalsamfunnets næringsliv på ulike måter. Hvilke effekter

dette har vil være avhengig av om hytteeierne har interesser av en næringsmessig utvikling av lokalsamfunnet eller om de ser lokalsamfunnet kun som et rekreasjonsområde. Selv om hytteeierne føler sterk tilknytning til stedet og tilbringer mye tid der, har de imidlertid ikke noen formelle "rettigheter" i lokalsamfunnet siden de ikke er regnet som innbyggere.

3 Stedsbaserte hytteundersøkelser

3.1 Innledning og kort om de ulike undersøkelsene.

I forbindelse med en state-of the art- undersøkelse i 2001 (Taugbøl m.fl. 2001), ble det foretatt en oppsummering av foreliggende norske hytteundersøkelser. Det ble gjennomført flere stedsbaserte hytteundersøkelser i Norge i løpet av 1980 og – 90 åra :

Datagrunnlaget for de stedsbaserte undersøkelsene er stort sett spørreundersøkelser blant et utvalg av hytteeiere i de undersøkte hyttekommunene. Spørreundersøkelsene kartlegger blant annet hytteeiernes-/brukernes bruk av hyttene og forbruk i tilknytning til å eie og bruke hyttene. Utover å anslå total omsetning relatert til hyttene, gjøres det i disse undersøkelsene i liten grad forsøk på å estimere lokal verdiskaping og arbeidsplasser.

Hol-undersøkelsen

”Hol-prosjektet” er en av de tidligste hytteundersøkelsene . Dette prosjektet dannet i stor grad mønster for senere undersøkelser. Hytteundersøkelsen i Hol ble utført i 1984 i regi av Østlandsforskning, Samferdselsdepartementet og Hol kommune og var en del av et større prosjekt om reiselivet i Hol kommune. (Ericsson m.fl. 1986). Formålet med denne undersøkelsen var å få oversikt over hvor mye hyttene i Hol brukes og hvor stor omsetning disse skaper i andre sektorer, samt å finne ut hvilke faktorer som påvirker bruk og forbruk.

Lesja, Lunner og Ringebu

Som en oppfølging av Hol-prosjektet ble det i Oppland fylkeskommune satt i verk arbeid med en egen sektorplan for reiselivet i fylket. I tilknytning til planen er det utarbeidet flere delrapporter, derav 3 rapporter som gir resultater fra undersøkelser om private fritidshus i kommunene Lesja, Lunner og Ringebu (OFK 1986 a og b). Undersøkelsene er bygget over samme lest som hytteundersøkelsen i Hol kommune.

Rørøsområdet, Sjusjøen, Bykle

I perioden 1991 – 1993 ble det utarbeidet flere hytteundersøkelser ved reiselivsstudiet ved Distriktshøgskolen på Lillehammer i tilknytning til prosjektene ”Stedsutvikling i reiselivet” og ”Gjester i fritidshus som utviklingsressurs i bygde-Norge”. Et endelig mål med prosjektet var å komme fram til modeller for hvordan planlagt fritidsbebyggelse kan trekkes inn i en helhetlig utviklingsmodell for aktivitets- og servicetilbud. Det ble på bakgrunn av spørreundersøkelser samlet inn datamateriale i tilknytning til hytteturisme fra kommuner i Rørøsområdet; Holtålen, Rørø og Os , i Bykle i Telemark og på Sjusjøen i Ringsaker kommune. (Flognfeldt 1994 og 1996)

Hyttebruksundersøkelse i Sigdal og Krødsherad

I 1996 ble det utarbeidet en hyttebruksundersøkelse i kommunene Sigdal og Krødsherad. (Velvin m.fl. 2000). Denne undersøkelsen er, som de andre undersøkelsene, en spørreundersøkelse blant hytteeiere, til dels utarbeidet etter mønster fra undersøkelsene i Rørøsområdet, i Bykle og på Sjusjøen. Formålet med undersøkelsen var å kartlegge hvilke faktorer som påvirker bruken av hyttene, hyttebrukernes forbruks- og aktivitetsmønster og stipulere omfanget av hytteeiernes forbruk i regionen i dag i forhold til potensialet.

Hyttebruksprosjekt i Hol, Sigdal og Rollag

I regi av Høgskolen i Buskerud og i samarbeid med blant annet Buskerud fylkeskommune er det i 2002 satt i gang et nytt større hyttebruksprosjekt – ”Framtidsretta hyttebygging”. Det er sendt ut spørreskjemaer til i underkant av 4000 hytteeiere i kommunene Hol, Sigdal og Rollag.

Seasonal Homes in Michigan

I en undersøkelse fra Michigan; Seasonal Homes in Michigan (Stynes m.fl. 1995) var formålet å beskrive – karakterisere hytter (seasonal homes) og hytteeiere, analysere bruksmønsteret og aktivitetene som er knyttet til denne bruken, samt å analysere forbruket blant hytteeierne og de

lokaløkonomiske virkningene av hyttene.

Recreational homes and regional development - Wisconsin

Ved Center for Community Economic Development ved University of Wisconsin – Extension ble det i 1994 –1995 satt i gang et prosjekt som hadde til hensikt å skaffe grunnlagsdata og bidra til politiske diskusjoner om virkningene for regional utvikling av hytter/recreational homes i området rundt Great Lakes (Minnesota og Wisconsin). Prosjektet resulterte i to rapporter. I den ene rapporten (Pressing m.fl 1996) gjengis resultatene av to sammenliknbare spørreundersøkelser blant hytteeiere i områdene Burnett og Forest Counties. I disse undersøkelsene har en analysert ulike kjennetegn ved hytteeierne, samt omfanget av bruk og forbruk i tilknytning til eierskapet og bruken av hyttene. Den andre rapporten tar nærmere for seg undersøkelsen fra Forest County . I denne analysen sammenliknes verdier og holdninger blant fastboende og hytteeiere i forhold til ulike sider ved utvikling og vekst i lokalsamfunnet, offentlige goder og vern/kontroll av landressurser og miljø. (Marcouiller m.fl. 1996) . Denne undersøkelsen viste blant annet at de fastboende og hytteeierne hadde ulike oppfatninger om disse spørsmålene. Det ble også foretatt en såkalt ”importance – performance” analyse for offentlige tjenester; dvs en analyse der en vurderer ulike tjenester etter 2 dimensjoner; hvor viktig tjenestene er og hvor god kvaliteten er.

De amerikanske undersøkelsene konkluderer med at hytter er viktige for den lokale/regionale økonomiske utviklingen. I motsetning till de norske undersøkelsene er de amerikanske også svært opptatt av utviklingen fra ”second-home” til retrettbolig, enten på permanent basis eller på sesongbasis (langtidsferie – seasonal homes). Det synes å være et utbredt motiv for å skaffe seg fritidsbolig at boligen planlegges benyttet som retrettbolig etter pensjonering. Mange av de boligene som omtales som ”second homes” er sannsynligvis allerede i bruk som retrettbolig på sesongmessig basis. Dette kan en se ut fra at gjennomsnittsalderen på hytteeierne i disse områdene er svært høy.

En tidligere undersøkelse fra Wisconsin (Girard og Gartner 1993) har også tatt for seg hytteeiernes holdninger til og oppfatninger om ulike typer goder og serviceytelser, og holdninger til miljøspørsmål og videre utvikling i turisme i lokalsamfunnet gjennom en spørreundersøkelse blant ca 500 hytteeiere i Cumberland.

German Second Home Owners in the Swedish Countryside,

Dieter K. Müller har i rapporten ”*German Second Home Owners in the Swedish countryside*” (Müller 1999) gitt en omfattende beskrivelse og analyse av tyske kjøp av svenske fritidshus i perioden 1991 til 1996. Müller setter blant annet lys på følgende spørsmål:

- ✗ Hva motiverer tyskere til å kjøpe fritidshus i Sverige ?
- ✗ Hvor i Sverige ønsker tyskere å ha fritidshus ?
- ✗ Hvor store er og hva slags karakter har tyske fritidshuseieres utgifter i Sverige ?
- ✗ Hvilke erfaringer har tyske fritidshuseiere med den svenske landsbygda ?

Opplysninger om de tyske hytteierne er hentet fra en database med opplysninger om alle svenske fritidshus (UMCOBASE) og gjennom intervju med ca 90 tyske fritidshuseiere i Småland. Han fant ut at svært mange av fritidshuseierne bodde i Nord-Tyskland og at fritidshusene dermed lå såpass nære hjemstedet at det var mulig å bruke hyttene også i forbindelse med weekend-opphold.

Tyskerne har i stor grad kjøpt opp hus som har ”blitt til overs” på landsbygda. Hyttene ligger gjerne i skogen eller i tilknytning til innsjøer. Motivene for å ha hytte i Sverige varierer, men ser i stor grad å ha sammenheng med et ønske om et autentisk liv på landet, ønske om stillhet og ro og å oppleve en kontrast til det daglige livet i byen. Müller konkluderer, på bakgrunn av en analyse av data for tyskernes forbruk i Sverige, med at de tyske hytteierne er viktige for den lokale økonomien. Den relativt lange avstanden til hjemstedet og fergeturen underveis bidrar til at besøkene blir relativt langvarige og derfor fører til større utgifter på destinasjonen enn om besøkene hadde vært av kortere varighet.

Fritidsboende i Kvarken

Ved Kulturgeografisk institutt ved universitetet i Umeå pågår det et treårig prosjekt: ”Nærande eller tærande? – Fritidshusturism i Kvarken. Det er laget en rapport fra første trinn i prosjektet der ”fritidsboendet og fritidsboendevanor” i perifere områder kartlegges. (Jansson og Müller 2002)

Prosjektet søker å gi svar på følgende spørsmål:

- ✗ Hvordan anvender eierhusholdningene fritidshusene i perifere områder ?
- ✗ Hvordan planlegger eierhusholdningene å bruke sine fritidshus i fremtiden ?

Studien tar for seg fritidshus i fem områder i Kvarken-regionen. Kvarken-området er et programområde i INTERREG III – programmet som omfatter kommuner i Norge, Sverige og Finland. I studien har en valgt ut fire kommuner og en kommunedel for å representere ulike naturgeografiske områder, ulike stater med mer. Det har blitt foretatt en spørreundersøkelse blant 1271 husholdninger som utgjør ca 14% av de som eier fritidshus i områdene. 57% eller 726 husholdninger har svart på spørreskjemaet.

3.2 Omfang og bruk av fritidshusene

Eierforhold og bruk

De fleste undersøkelsene fokuseres om fritidshus i privat eie som i det vesentlige brukes av eier selv og av familie og venner. I tillegg lånes hyttene ut eller leies ut sporadisk eller på åremål. Firmahytter og rene utleiehytter har blitt holdt utenom i de fleste av de undersøkelsene som er foretatt. Av Hol-undersøkelsen (Ericsson m.fl. 1986) gikk det fram at ca 4% av hyttene ble leid ut på åremål, og nærmere 3% av hyttene var omfattet av korttidsutleie. Over 30% av hyttene ble imidlertid lånt ut til slekt og venner. De hyttene som også brukes av andre enn eierne, har flere bruksdøgn enn de som bare brukes av eierne selv. Stort sett ser det ut til å være slik at utlån og utleie kommer i tillegg til eiers egen bruk og dermed bidrar til at gjennomsnittsbruken av hyttene øker. I undersøkelsen i Kvarken-området (Jansson og Müller 2002) går det også frem at interessen for utleie er begrenset i 4 av de 5 kommunene, mens i Tärnaby-området leies 19% av hyttene ut. Forklaringen på at utleie er mer omfattende i Tärnaby er blant annet at det er etterspørsel etter hytter for utleie, samtidig som det også finnes en lokal organisasjon som hjelper til med utleie. De som ikke leier ut har ulike grunner for det, f.eks at de trenger hytten selv, at det er for privat, at hytten har for dårlig standard osv.

Antall bruksdøgn

Antall bruksdøgn varierer naturligvis ganske mye fra hytte til hytte. Gjennomsnittstallene fra hver av undersøkelsene vi har sett på varierer fra ca 30 døgn til i underkant av 60 bruksdøgn pr år. I Bykle brukes hyttene i gjennomsnitt over 100 døgn pr år. I Bykle står eier for 38 av døgnene, mens andre brukere står for 72 døgn. Undersøkelsen fra Michigan (Stynes m.fl. 1995) viser at fritidshusene blir brukt i gjennomsnitt 86 døgn pr år. Fritidshusene ser ut til å kunne karakteriseres som det vi i Norge gjerne kaller sommerhus eller landsteder. Den større bruken av disse fritidshusene har sannsynligvis sammenheng med at mange bruker hytta sammenhengende forholdsvis i lengre perioder om sommeren enn i Norge. I undersøkelsen fra Kvarkenområdet (Jansson og Müller 2002) varierer antall bruksnetter fra 27 til 69. I tillegg kommer dagsbesøk fra 2 – 18 dager.

Det er litt usikkert om de forskjellige undersøkelsene har klart å fange opp all den bruken som skjer av andre enn eier, og om estimatene er sammenliknbare. Velvin m.fl.(2000) oppgir at de som har hytte i Sigdal og Krødsherad bruker hytta gjennomsnittlig ca 30 døgn pr år, medregnet bruk av familie og venner. Ved å bruke samme metodiske tilnærming som er brukt i undersøkelsene om Røros, Bykle, Sjusjøen og Holtålen (Flognfeldt 1996) ville antall bruksdøgn vært over 15 døgn mer. Dette kan ha sammenheng med at brukstiden er høyere for de som har svart på undersøkelsen enn de som ikke svarer, fordi det kan være mindre interesse for å svare på en slik undersøkelse blant de som bruker hytta lite. En står derfor i fare for å overestimere den gjennomsnittlige bruken av hyttene for hele populasjonen dersom en ikke korrigerer for dette. Velvin har funnet at brukstiden for de som svarte etter purring er 10-20% lavere enn de som svarte før purring og har tatt hensyn til dette i beregning av gjennomsnittlig brukstid for hele populasjonen. Denne beregningsmåten vil derfor gi et lavere, men noe riktigere bilde av brukstiden (Velvin 2002).

Sesongvariasjoner

De norske fjell- og innlandshyttene brukes mest i mars/april (påske) og i juli/august, og minst i perioden november-januar. Dette er felles for de norske hyttene som er med i undersøkelsene som vi har sett på. Andel av hyttene som er i bruk kan være 70-80% i høysesongen og ned mot 10-20 % i

lavsesongen.

Antall samtidig på hytta

Gjennomsnittstall fra de forskjellige norske undersøkelsene viser at antall personer som er samtidig på hyttene varierer fra et gjennomsnitt på 2,8 til nærmere 4. I Kvarkenområdet er det vanligst at 2 personer utnytter fritidshuset samtidig (medianen). I gjennomsnitt er det mellom 3,2 og 5,6 personer i fritidshuset samtidig. Det er flest samtidig på hyttene i Tärnaby. Dette forklares med at dette er et område for alpinsport som utnyttes relativt mye av venner og barn på vinterstid. (Jansson og Müller 2002)

Den relative betydningen av bruken av hyttene

Betydningen av hytteturismen lokalt eller regionalt er naturligvis nært knyttet opp til antall hytter og hvor mye disse hyttene brukes og hvor mange som oppholder seg på hyttene.

I Valdresregionen er det f.eks ca 13.500 hytter, som tilsvarer over 70% av innbyggertallet. Valdres har den største hyttekonsentrasjonen i Oppland. I (OFK 1987-2000) . Dersom en antar at gjennomsnittlig antall bruksdøgn er 50 og det er 3 personer samtidig på hytta i gjennomsnitt, vil dette tilsi at dersom trafikken var helt jevn over året, ville hyttebefolkningen i Valdres-regionen til enhver tid være ca 5.500 personer, eller ca 30% av lokalbefolkningen. For enkelte kommuner kan antall persondøgn tilsvare antall gjestedøgn i den kommersielle overnattingstrafikken. Dette gjaldt f.eks i Hol-undersøkelsen (Ericsson m.fl. 1986).

Selv om disse tallene ikke gir noen fullstendig beskrivelse, er det klart at for kommuner /regioner med en forholdsvis stor hyttebestand utgjør overnattingen på hyttene en relativt stor del både sett i forhold til kommersiell overnattingsvirksomhet og i forhold til den permanente befolkningen. Tar en sesongvariasjonene i betraktning, vil hyttebefolkningen i enkelte måneder av året kunne overstige den faste befolkningen.

3.3 Faktorer som kan forklare variasjoner i bruken av fritidshusene.

Vi kan skille mellom:

- ✗ Egenskaper ved fritidshusene
- ✗ Egenskapene ved brukerne av fritidshusene
- ✗ Lokaliseringsfaktorer

I spørreundersøkelsene er det innhentet data om mange forskjellige faktorer som kan tenkes å forklare variasjoner i bruken av fritidshusene.

Standard og tilgjengelighet

Alle de norske undersøkelsene som vi har sett på konkluderer med at hytter med innlagt vann og strøm brukes mer enn hytter uten disse fasilitetene. Det er også gjennomgående slik at hytter med vei helt fram brukes mer enn hytter som ikke har vei. Med bakgrunn i Sjusjøen- undersøkelsen og de andre undersøkelsene som er laget over samme lest, hevder Flognfeldt (Flognfeldt 1996) at hyttebruken øker med 20 døgn årlig med innlagt vann og strøm. I Sigdal/Krødsheradundersøkelsen (Velvin m.fl) 2000) fant en at det viktigste i forhold til å øke bruksfrekvensen var tilrettelegging for innlagt strøm. I følge denne undersøkelsen brukes også større hytter mer enn mindre.

Sammenheng mellom avstand til bosted og bruk av fritidshuset

Av Sjusjøen-undersøkelsen (Flognfeldt 1994) går det fram at eiere med mindre enn 45 min reisetid hadde færre bruksdøgn enn de med lenger reisetid. For øvrig fant en ingen klar sammenheng mellom reisetid og bruk av hytta. I Sigdal-Krødsherad undersøkelsen (Velvin m.fl 2000) har en foretatt en regresjonsanalyse for å forsøke å avdekke eventuelle sammenheng mellom reisetid og bruk av hytta. En fant da at antall dagsbesøk og week-end besøk går ned når avstanden økes. For hver time ekstra reisetid går dagsturbruken ned med 2 dager og weekendbruken ned med 1,6 turer pr år. Det er ikke er noen signifikante utslag når det gjelder lengre ferieturer. I de svenske og finske kommunene (Müller 2002) varierer avstanden mellom bosted og fritidshus. I en av kommunene, Tarnaby, er avstanden relativt lang. Bare ca 5% kan nå fritidshuset i løpet av en time, mens ca 50% kan nå fritidshuset i løp av 4 timer. Disse fritidshusene brukes relativt sjelden, men jevnt over hele året. Antall bruksdøgn er i snitt lavere enn for de andre kommunene, der hyttene ligger nærmere bostedet. En enkel regresjonsanalyse viser imidlertid at det ikke kan vises at det er statistisk

sammenheng mellom avstand til fritidshuset og bruken.

Bruk av hytta og konkurranse fra andre ferieformer

Konkurranse fra andre ferieformer ble i noen grad undersøkt i Sjusjøen-undersøkelsen (Flognfeldt 1994) og i Sigdal og Krødsheradundersøkelsen (Velvin m.fl 2000). Hytteeierne ble spurt om i hvilken grad de disponerte flere fritidshus, campingvogn eller båt med overnattingsmuligheter. For de som disponerte et annet fritidshus var antall bruksdøgn noe lavere for fritidshuset med i undersøkelsen enn for de som ikke disponerte flere fritidshus. På Sjusjøen var det særlig bruken på sommeren som gikk ned.

Bruk av feriehuset konkurrerer også med andre typer ferieformer. Dette temaet er imidlertid ikke belyst i disse undersøkelsene.

Lokalisering

I alle de norske spørreundersøkelsene har en analysert forskjell i bruken mellom ulike hytteområder i kommunen eller undersøkelsesområdet. Bruken kan variere mye fra område til område, uten at det er lett ut fra disse undersøkelsene umiddelbart å vurdere hvilke lokaliseringsfaktorer som slår ut. En kan tenke seg at lokalisering i forhold til aktiviteter, turområder, innkjøpsmuligheter mv har betydning for hyttebruken. Bruken er imidlertid i liten grad direkte analysert i forhold til slike faktorer.

Resorter og baser

Flognfeldt (Flognfeldt 1996) skiller mellom såkalte "resorter" der alle "tilbudene" er samlet på ett sted i kort avstand fra hytteveggen og "baser" der ulike aktiviteter kan nås f.eks fra dagsturer. I tillegg kommer den mer spredtbygde og kanskje mer "ensomt beliggende" hytta, langt fra allfarvei. Med resorter tenker en seg gjerne en svært konsentrert hyttebebyggelse med stor grad av tilrettelegging i form av infrastruktur, alpinbakker og forretninger. Skal en hytte fungere som en base bør det være tilgjengelighet til vei og ikke for lang avstand til ulike aktiviteter/tilbud.

Bruk og forbruk sett i sammenheng med fritidshusets verdi

I undersøkelsen fra Michigan (Stynes m.fl. 1995) har en sett bruk og forbruk i sammenheng med blant annet fritidshusenes verdi. Det er funnet en sammenheng mellom fritidshusenes verdi og lokalisering. Eiendommer i tilknytning til vann og spesielt "Great Lakes" har høyere verdi enn fritidshus som ikke er lokalisert i nærheten av vann. Fritidseiendommene blir dessuten mer brukt jo høyere verdi de har.

3.4 Forbruk av varer og tjenester i tilknytning til hytta

Hytteieernes etterspørsel etter varer og tjenester

Den økonomiske betydning av hytteturismen for en kommune eller region vil både være avhengig av den etterspørselen som hytteturismen skaper og de varer og tjenester som kommunen eller regionen kan tilby for å møte denne etterspørselen.

I henhold til vanlig konsumentteori vil en forbruker, som i dette tilfelle er en hytteeier, etterspørre de varer og tjenester som samlet sett medfører størst behovstilfredstillelse innenfor de inntektsmulighetene han har. Hytteeieren vil kunne velge mellom ulike konkurrerende varer og tjenester som kan tenkes å tilfredsstille det samme behovet, for eksempel i tilknytning til ferie- og fritid. Hytteeieren kan velge hvor mye av fritiden som han vil tilbringe på hytta, hjemme eller andre steder ut fra vurderinger av hva som gir størst nytte. Når hytta er anskaffet vil det imidlertid påløpe en del faste kostnader som er uavhengig av bruken av hytta, som ikke kan velges bort. En kan tenke seg at høyere inntekt og mer fritid vil bidra til høyere forbruk i forbindelse med bruk av hytta. Men hytteeieren kan også velge å benytte økt fritid og/eller inntekt til andre formål.

Siden hytteeierne ikke er en ensartet gruppe vil både deres preferanser og deres inntekter være forskjellige. Det vil derfor variere hvor mye av sin inntekt de bruker til driften og oppholdet av hytta si, og hvilke typer varer og tjenester de etterspør. Sammensetningen av hytteeiere i en kommune eller hytteområde vil dermed ha betydning for etterspørselen fra denne gruppen.

Metode for å anslå forbruk

I alle de norske undersøkelsene er datamaterialet skaffet tilveie gjennom spørreundersøkelser. I de fleste av undersøkelsene er det spurt om daglige utgifter under henholdsvis siste ferieopphold og siste week-end opphold. For de faste utgiftene ble det spurt om utgifter siste år. Det er grunn til å tro at det er en del feilkilder ved slike typer undersøkelser som baserer seg på respondentenes hukommelse. I tillegg vil det kunne bli en del usikkerhet når en skal blåse opp tallene over den variable omsetningen til å gjelde hele året på bakgrunn av data for siste ferieuke/week-endopphold. I undersøkelsen fra de svenske og finske kommunene er det spurt om utgifter til faste driftsutgifter pr år og investeringer de siste 5 år. Når det gjelder alminnelig forbruk (dvs utgifter knyttet til oppholdet på hytta), har en i denne undersøkelsen stipulert forbruk med utgangspunkt i Statistisk Sentralbyrås forbruksundersøkelse (utgiftsbarometer) (Müller 2002).

Skille mellom innkjøp i forbindelse med oppføring og drift

Det er naturlig å skille mellom innkjøp i forbindelse med kjøp av hyttetomter, tilrettelegging og oppføring av hytter og innkjøp som er knyttet til driften og bruken av hyttene. I de hytteundersøkelsene som vi har sett på har en stort sett konsentrert seg om innkjøp som er knyttet til den løpende driften og bruken av hytta.

Økonomisk betydning av oppføring av hytter

Kjøp eller bygging av hytte vil være en investeringsbeslutning for hytteeieren. Hytteeieren må først bestemme hvor mye som skal investeres i hytta og hvilken størrelse og standard hytta skal ha. Dette vil være avhengig av de beskrankningene som inntekts- og formuesforhold gir og dessuten en form for "kost-nytte" vurdering der hytteeierens forventede nytte eller glede av hytta sees i forhold til investeringene. Siden hytteeierne både har ulike preferanser og inntekter, vil dermed sammensetningen av hytteiere i et område ha en betydning for hvor mye som samlet sett investeres i hyttebygging i et lokalsamfunn.

I prosjektet "Fritidsbebyggelse i Oppland" (OFK 1997-2000) har en forsøkt å anslå den økonomiske betydningen av hyttebygging. En har satt opp et eksempel på byggekostnader for hhv en 80 m² hytte med middels standard og en 120 m² hytte med høy standard. Kostnadene til en

hytte med høy standard ble beregnet til 1,4 mill. 1998-kroner, mens ei hytte med middels standard ble beregnet til 675.000 kroner. Da har en regnet med tomt og infrastruktur, men ikke offentlige investeringer i vann og avløp fram til området. Lokal leveranse av materialer og oppføring av hytta vil være viktig for å oppnå størst mulig verdiskaping i kommunen. Her vil de lokale markedene ha konkurranse om ferdighusfirmaene. Kostnader til infrastruktur og ulike installasjoner vil med stor sannsynlighet kunne dekkes av lokale leverandører. Det er videre laget et illustrasjonsmessig regnestykke over verdiskapingen målt i antall årsverk i Oppland som følge av hyttebyggingen på 90-tallet. Med en gjennomsnittlig anleggskostnad på 0,5 mill. kroner (lokal egendekning) og ca 3000 nye hytter, vil dette utgjøre 1,5 mrd kroner. Forutsatt en produktivitet på 1 mill. kroner pr årsverk, vil dette tilsi 1.500 årsverk. Det er ikke gjort empiriske undersøkelser av de lokaløkonomiske effektene av investeringer i tilknytning til utbygging av hytteområder.

Faste driftskostnader

De spørreundersøkelsene som har vært foretatt har fokusert på løpende utgifter knyttet til det å eie og bruke en hytte. Her kan en skille mellom utgifter knyttet til det å eie en hytte og utgifter som har sammenheng med bruken. (Faste og variable utgifter). Kostnader knyttet til å eie hytta vil være:

- ✗ Skatt
- ✗ Offentlige avgifter
- ✗ Forsikringer
- ✗ Bygslings-/festeavgifter
- ✗ Vegavgifter, parkering
- ✗ Vedlikehold
- ✗ Ominnredning/tilbygg
- ✗ Møbler og utstyr

Variable driftskostnader

Utgiftene knyttet til oppholdet på hytta vil være:

- ✗ Dagligvarer
- ✗ Transport
- ✗ Strøm og fyringsutgifter (kan også dels være faste utgifter)

- ✗ Aktiviteter/fornøyelser
- ✗ Kafé-/restaurantbesøk
- ✗ Klær, sports- og fritidsartikler.

Det er litt ulik inndeling i disse gruppene fra undersøkelse til undersøkelse.

Forbruk og standard

De fleste undersøkelsene viser at bruken av hyttene øker med høyere standard og bedre tilgjengelighet. I tillegg blir det flere personer som bruker hytta samtidig når standarden (og størrelsen) øker. De faste utgiftene, dvs skatter, avgifter, utgifter til vedlikehold mv vil også øke med høyere standard. Dette tilsier at det samlede forbruket fra hytteturistene vil være høyere i kommuner med en stor andel høy - standardhytter enn i kommuner med gjennomsnittlig lavere standard på hyttene. Dette er imidlertid ikke forhold som er eksplisitt analysert i undersøkelsene vi har sett på.

Sammenheng mellom alder på hytta og vedlikeholdskostnader

En kan også forvente at eldre hytter bruker mer til vedlikehold enn nyere hytter. Dette ble undersøkt i Hol-undersøkelsen, men en fant ingen sammenheng her. Det var imidlertid en tendens til at de nyeste hyttene brukte mest til vedlikehold. Dette ble forklart med at de nyeste hyttene sannsynligvis ikke var helt ferdige.

Hytteeiernes inntekts- og formuesforhold og forbruk

I tillegg kan det være at hytteeiernes inntekts- og formuesforhold kan ha betydning for hvilke tjenester som etterspørres. Dette er ikke analysert for de norske undersøkelsene. I undersøkelsen fra Michigan er forbruket sett i sammenheng med verdien av hytteeiendommen og lokalisering. Jo høyere eiendomsverdi, jo høyere forbruk. Dette gjelder både variable og faste kostnader. Hytter i nærheten av eller med tilknytning til vann har høyere eiendomsverdi enn hytter eiendommer som ikke ligger i nærheten av vann. Det er også slik at eiere av fritidseiendommer som har høy verdi også har høyere inntekt enn andre eiere. Generelt er det slik at eierne av fritidseiendommer er eldre og mer

velstående enn befolkningen for øvrig (Stynes 1995).

Utleie og forbruk

I de undersøkelsene vi har sett på er utleie stort sett en sporadisk aktivitet som ikke betyr så mye for den totale bruken eller forbruket. Uten at det er nærmere analysert kan dette ha sammenheng med at dersom det er slik at hytteeierne i Norge, som de som ble undersøkt i USA, er eldre og mer velstående enn lokalbefolkningen, kan det tenkes at hytteeierne ikke føler noe behov for å leie ut hytta. De norske hyttene er jo også relativt nøkterne gjennomsnittlig sett, slik at det ikke ligger noen store og tyngende investeringer bak de fleste av dem. Bryderiet og de negative forholdene knyttet til å leie ut hyttene kan dermed overstige vurderingen av inntekspotensialet.

Fritidshuset som investeringsobjekt

Hytter eller fritidshus som investeringsobjekt er ikke berørt i de stedsundersøkelsene vi har sett på. Dersom det er slik at utviklingen går mot større og mer kostbare hytter, kan en kanskje tenke seg at de som bygger eller kjøper en kostbar hytte vil være mer opptatt av å sikre en avkastning av investeringen, enten ved at hyttekjøpet skjer i et område som er attraktivt og sikrer en viss verdistigning og/eller ved at en satser på utleie for å få en viss avkastning av investeringen. I begge tilfeller vil dette føre til at hytta i like stor grad sees på som en investering som et feriested, noe som kan tenkes å føre til at slike hytter lokaliseres til spesielle områder som sees på som særlig attraktive. De områdene som kan trekke til seg slike hytter kan dermed forvente å få større omsetning fra hytteeierne enn tradisjonelle hytteområder.

3.5 Andelen av forbruket som handles lokalt.

Faktorer som bestemmer lokal omsetning

Hvor stor omsetning som skapes lokalt av etterspørselen fra hytteturistene vil være et produkt av

- ✕ antall hytter,
- ✕ antall døgn/dagsbesøk ved hyttene ,

- ✗ antall personer som oppholder seg på hyttene
- ✗ totalt forbruk knyttet til å eie og bruke hyttene og
- ✗ hvor stor del av forbruket til hyttegjestene som legges igjen i området.

Andel som kjøpes lokalt

Mens hytteturistenes totale forbruk kan sies å angi et potensial for etterspørselen rettet mot lokalkmarkedet, vil det være den andelen som faktisk er kjøpt lokalt som på kort sikt har betydning for lokalt næringsliv og sysselsetting.

En sammenstilling av resultatene fra undersøkelsene i Røros-regionen, Bykle og Sjusjøen med undersøkelsene fra Sigdal og Krødsherad viser en variasjon i forbruk pr hytte fra ca 16.000 kroner pr hytte pr år til over 30.000 kroner pr år. I disse tallene ligger bare forbruk i hyttekommunen. Andel av kjøpet som skjer lokalt varierer både i forhold til varegruppe og fra kommune til kommune. Dataene fra spørreundersøkelsene er brukt for å anslå samlet omsetning i hyttekommunene. I de fleste undersøkelsene har en da på forhånd trukket ut anslått forbruk for innenbygdsboende. Samlet har en beregnet at hytteturistene i Sigdal kommune bidrar til en samlet lokal omsetning på 40-47 mill. kroner, mens omsetningen i Krødsherad beløper seg til 19 –26 mill. kroner. På Sjusjøen og i Bykle er omsetningen beregnet til 50 mill. kroner.

Hvilke forhold som påvirker andelen av kjøpet som skjer lokalt

Vi regner med at en innenbygdsboende hytteeier stort sett vil kjøpe varer og tjenester i det lokalsamfunnet der han bor og der hytta ligger. Vi er derfor bare interessert i de utenbygdsboende hytteeierne og i hvor stor del av forbruket sitt de velger å konsumere i hyttekommunen. Riktignok vil også de innenbygdsboende ha valget mellom hvor de vil tilbringe sin fritid. Dersom de velger å feriere utenfor bosted- og hyttekommunen, vil dette redusere etterspørselen etter varer og tjenester lokalt. (Når vi analyserer lokaløkonomiske effekter av hytteturisme, forutsetter vi gjerne implisitt at de innenbygdsboende hytteeierne ikke endrer sitt ferie/fritidsmønster).

Enkelte tjenester vil det være nødvendig, eller i alle fall naturlig å kjøpe lokalt. Dette kan f.eks gjelde tjenester som snøbrøyting, vaktmestertjenester, restaurantbesøk, heiskort. Ved lengre opphold vil det også være nødvendig å kjøpe en del matvarer lokalt. For øvrig vil hytteeieren kunne velge hvor varer kjøpes inn, om det er på hjemstedet, underveis til hytta, lokalt eller andre steder. En del tjenester vil også kunne kjøpes utenfor lokalområdet, feks håndverkertjenester. Valgene vil gjøres i form av en vurdering og sammenlikning av forhold som pris, vareutvalg og tilgjengelighet, service og kvalitet, transportkostnader, tidsbruk.

Hvor stor andel av forbruket som skjer i hyttekommunen kan en forvente har sammenheng med blant annet følgende forhold;

- ✗ Pris
- ✗ Kvalitet og utvalg
- ✗ Tilgjengelighet lokalt.
- ✗ Tidsbruk til innkjøp

I Hol-undersøkelsen (Ericsson m.fl. 1986) sies det at hvor mange penger som brukes lokalt synes å ha nær sammenheng med det lokale tilbudet. Dersom det finnes en dagligvarebutikk i nærheten, vil det kanskje være mindre sannsynlig at matvarer i stor utstrekning blir tatt med hjemmefra. Også i undersøkelsene fra Wisconsin (Marcouiller m.fl. 1996) er styrken på de lokale markedene fremhevet som en forklaringsfaktor i forhold til om varer og tjenester ble kjøpt lokalt. Når fritidshuseierne i disse undersøkelsene ble spurt om hvorfor varer og tjenester ikke ble kjøpt lokalt var det hyppigste svaret mangel på lokalt tilbud.

Forbruket kan ha sammenheng hvordan hyttene er lokalisert i forhold til handlemuligheter. Lang vei fra hyttene til nærmeste handelssentrum reduserer sannsynligvis andelen som handles lokalt. I undersøkelsen fra Sigdal og Krødsherad (Velvin m.fl. 2000) har en sett på om det er sammenheng mellom kjøpsadferd og avstand fra hytta til sentrum i hyttekommunen. Ved hjelp av en regresjonsanalyse har en funnet at jo lenger det er fra hytta til kommunesenteret, jo mindre kjøpes lokalt av dagligvarer. Manglende vintervei kan også redusere lokale innkjøp, siden det blir tungvint å transportere. (Velvin 2002)

Andelen som kjøpes lokalt ser ut til å være høyere på lengre ferieturer enn på week-endopphold. (Müller 2002, Velvin m.fl. 2000). Dette konkluderes det også med i en undersøkelse fra Sverige i 1983 (Bohlin 1982, referert i Müller 2002b).

4 Hytta som noe mer eller annet enn en feriebolig

Utvikling mot mer "luksuspregede hytteanlegg"?

Det har den siste tiden vært mye debatt om hyttestørrelse, strømforbruk mv og en ser for seg en utvikling mot mer "luksuspregede" hytteanlegg. I perioden 1986 til 1996 økte gjennomsnittlig bruksareal for nye hytter fra 60m² til 68m². I Oppland var økningen fra 60m² til 71m². (OFK 1997-2000). Selv om det har funnet sted en økning i størrelsen, er likevel gjennomsnittshytta fremdeles relativt nøktern målt i antall m². Ser en på planlagte tomter i Oppland i 1997, går det fram at 80% av tomtene planlegges med helårsveg, mens i underkant av 50% planlegges med godkjent vannforsyning og avløp. I overkant av 60% av tomtene planlegges med strømtilknytning. (OFK 1987-2000). Det er stor forskjell fra kommune til kommune. I rapporten kommenteres det at det kan se ut som om det er en viss sammenheng mellom omfanget av nye tomter og standarden det planlegges for. I stor grad er det slik at de kommunene som planlegger stor vekst også legger til rette for høy standard. Dette kan avspeile en bevisst politikk med hyttebygging som næringsmessig stasjonsområde. Når en skal vurdere fritidshusenes økonomiske betydning lokalt, bør en ut fra dette materialet huske på at vi i stor grad fremdeles snakker om den tradisjonelle norske hytta og at luksushyttenes betydning kan være mer marginal enn det medias fremstilling kan tyde på.

Utvikling mot Second homes ?

Mens bruken av de "tradisjonelle" hyttene er begrenset til helger og ferier, kan en tenke seg en utvikling der lett tilgjengelige høystandardshytter blir mer å betrakte som såkalte "second-homes" der eierne tilbringer en større del av livet enn bare helger og ferier. Med moderne teknologi kan arbeidsplassen i en del yrker flyttes til hytta i perioder. Noen vil kanskje også ønske å bosette seg på hytta i større eller mindre grad når de blir pensjonister. Kanskje blir hytta primærbolig mens boligen i byen blir "second-home" for noen i perioder av livet ? I undersøkelsen fra Kvarkenområdet (Jansson og Müller 2002) er det imidlertid ingen ting som tyder på at fritidshuset vil være særlig aktuelt som base for "fjernarbeid". Fritidshuset sees på som en arena for fritid og avkobling. Dette kan ha sammenheng med at mange av huseierne allerede er i pensjonsalderen.

Holdninger til langtidsferie eller retrettbolig

I Sjusjøen-undersøkelsen (Flognfeldt 1994) og undersøkelsen fra Sigdal og Krødsherad (Velvin m.fl. 2000) er hytteeierne spurt om holdningen til langtidsferie evt pensjonistbolig. 16% av hytteeierne på Sjusjøen sier at det er sannsynlig med langtidsferie. 51% sier at det er sannsynlig eller kanskje kan være aktuelt med langtidsferie. Til sammenlikning sier bare 3% at det er sannsynlig med fremtidig utleie. I Sigdal og Krødsherad-undersøkelsen svarte ca 6% at det var sannsynlig med langtidsferie. Her var det også langt flere som mente at det var aktuelt med langtidsferie enn med utleie. I undersøkelsen fra Kvarken-området var det ingen tegn på at eierne ønsket å bosette seg i fritidshuset. (Jansson og Müller 2002).

En kunne kanskje vurdert svarene i forhold til i hvilken grad hytteeierne allerede hadde gått av med pensjon eller ikke og eventuelt om hvilken tidshorisont en her snakker om. Det er også sannsynlig at standarden på hytta og tilgjengeligheten vil ha betydning for ønsket om å tilbringe lengre tid sammenhengende på hytta, uten at dette er undersøkt nærmere.

Undersøkelsen fra Michigan (Stynes m.fl. 1995) viste at over halvparten av fritidshuseierne var over 60 år og at over 40% var pensjonister. (76% av eierne over 60 år er pensjonister) . 40% av eierne svarte at mulig bruk som retrettbolig var en viktig grunn for å eie fritidshuset og 20% sa at de sannsynligvis ville gjøre om fritidseiendommen til permanent bolig i løpet av de neste 5 årene. Jo eldre eierne er inntil 60 år, jo større sjanse er det for at de vil endre bostatus. Videre er det slik at eiere med høy inntekt, vinterisolerte eiendommer og som bruker fritidseiendommen mye er mer positiv til å bosette seg på fritidseiendommen enn eiere som scorer lavere på disse kjennetegnene. De eierne som er svært positive til eiendommen som retrettbolig har også større forbruk i forbindelse med fritidsboligen enn andre. Bruken av fritidshusene i Michigan er gjennomsnittlig høyere enn undersøkelsene fra Norge viser. Dette kan tyde på at langtidsferie er langt mer utbredt der enn her hjemme. Hvis halvparten av de som sier at de vil bosette seg på fritidseiendommen gjør alvor av det, vil dette bidra til å øke befolkningen i området med 10% på 5 år og med 20% på 10 år. I følge forfatterne er fritidshusene en av de viktigste elementene i befolkningsendringene i nordlige deler av Michigan.

Disse undersøkelsene viser i alle fall at ”second-home” problematikken er aktuell, og kanskje mer aktuell enn å få høyere bruk av hyttene ved at eierne leier ut privathyttene sine i større grad.

Utfordringer for lokale myndigheter

Dersom hytta utvikles i retning av ”second-home” eller som retrettbolig i større utstrekning, vil dette kunne bidra til ytterligere økt lokal etterspørsel og ringvirkninger. En slik utvikling vil på den annen side representere en utfordring for lokale myndigheter når det gjelder planlegging og tilrettelegging i forhold til arealbruk, kommunal infrastruktur og kommunal tjenesteyting på flere områder. I tillegg vil andre bosettingsformer være en utfordring for regelverket, som vanligvis tar utgangspunkt at en person bare er bosatt ett sted.

I hvilken grad kommunene vil ønske å prioritere slik tilrettelegging, kan en tenke seg avhenger av i hvilken grad kommunen forventer at hytteturismen skal bidra til generell vekst i kommunen og hvordan hytteturismens netto innvirkning på kommunens økonomi vurderes.

5 Det teoretiske grunnlaget for å analysere regional- eller lokaløkonomiske effekter

De stedsbaserte hytteundersøkelsene som vi har sett på i Norge og i utlandet har analysert hytteeierne kjøp av varer og tjenester lokalt. Resultatene fra spørreundersøkelsene kan brukes til å lage anslag for størrelsen på den totale lokale omsetningen som relaterer seg til hytteeierne. Total omsetning sier imidlertid lite om hvilke effekter hytteturismen har for den lokale økonomien, i betydning inntekter og arbeidsplasser.

Det er ikke uten videre enkelt å analysere effektene av hytter og hytteturisme. Dette har dels sammenheng med at etterspørselen fra hytteeierne retter seg mot mange næringer i lokalmiljøet. Dette er for så vidt en analog problemstilling som ved analyse av turisme eller reiselivets lokaløkonomiske betydning. Hytteeierne kan imidlertid bare delvis oppfattes som turister. Det forbruket som knytter seg til eierforholdet til hytta (f.eks vedlikehold, strøm mv) er av en annen karakter enn det vi tradisjonelt forbinder med turistkonsum.

Vi er ikke kjent med at det i Norge eller andre steder er utviklet modeller spesielt for å analysere de lokaløkonomiske effektene av hytteturisme. Vi har derfor foretatt et litteratursøk som retter seg mot regionale og lokale økonomiske effekter av turisme generelt, eller av spesielle turistrelaterte aktiviteter. Spørsmålet er da om vi kan benytte noen av disse modellene som utgangspunkt for å analysere effektene av hytteturisme.

Analyser av regional- eller lokaløkonomiske virkninger av turisme gjøres vanligvis med utgangspunkt i en form for "impact" – analyse, der en beregner de regionale eller lokale effektene av en etterspørselsstimulans som kommer utenfra regionen. Økonomisk aktivitet som følge av turisme genererer "eksportinntekter" til regionen, analogt med utenlandske turistenes konsum i Norge. Dette innebærer at ved analyse av lokaløkonomiske effekter av turismen er man interessert i den delen av etterspørselen som kommer fra turister som ikke bor i regionen. For hytteturister vil en tilsvarende gjøre et skille mellom etterspørselen fra hytteeiere med permanent bosted i regionen og hytteeiere

som bor utenfor regionen.

De regionale- eller lokaløkonomiske virkningene kan deles i direkte virkninger og såkalte ringvirkninger eller indirekte virkninger. De direkte effektene skriver seg fra den lokale omsetningsøkningen som skyldes hytteeiernes/turistenes forbruk. De indirekte effektene tar med seg virkninger som skyldes at etterspørselen rettet mot lokale underleverandører øker og virkninger for konsumet som følge av at eiere og lønnstakere i de lokale bedriftene bruker en del av sine inntekter til å etterspørre konsumvarer lokalt (induserte effekter).

Ved beregninger av regional- eller lokaløkonomiske effekter ender ofte analysene opp med å beregne en eller flere multiplikatorer. En multiplikator er et forholdstall som viser totale virkninger for etterspørselen sett i forhold til den opprinnelige økningen i etterspørselen. Det er mange ulike måter å beregne multiplikatorer på, noe en må være spesielt oppmerksom på ved anvendelsen av dem.

I litteratur om regional økonomi (f.eks i Armstrong&Tailor 1993) skiller en mellom 3 tilnærminger ; eksportbase-teorien, Keynes-modellen og kryssløpsanalysen. Alle tre tilnærmingene tar utgangspunkt i etterspørselssiden, dvs en analyserer hva eksogene endringer i etterspørselen har å si for produksjon, inntekter og sysselsetting i en region.

5.1 Eksportbaseteori

I eksportbaseteorien ser en på eksporten som drivkraften eller motoren i økonomien. Ut fra dette deles produksjon og sysselsetting inn i en eksportsektor og en hjemmemarkedssektor (eller avledet sektor). I sin enkleste form antar en i modellen at sysselsettingen i hjemmemarkedsnæringene står i et fast forhold til sysselsettingen i eksportsektoren. Det vil bare være impulser utenfra, i form av økt etterspørsel etter eksportvarer som kan føre til økt etterspørsel etter varer og tjenester fra hjemmemarkedssnæringer. I sin enkleste form kan modellen fremstilles slik:

Total produksjon (T) kan splittes i en eksportsektor (X) og en hjemmemarkedssektor (D) slik:

$$1) \quad T = X + D.$$

Det faste forholdet mellom produksjonen, inntekt eller sysselsetting kan uttrykkes som:

$$2) \quad D = dX, \text{ der } d > 0.$$

Av 1) og 2) følger at:

$$3) \quad T = X + dX, \text{ dvs } T = (1 + d)X \text{ og } T/X = (1+d).$$

Dersom vi endrer X med en enhet vil T endres med $1+d$, som er et uttrykk for multiplikatoren. Jo større avhengighet det er mellom produksjonen i eksportsektoren og hjemmemarkedssektoren, jo større er d og jo større effekt får en endring i eksportsektoren for den lokale økonomien.

Dersom f.eks $d = 0,5$, vil en økning i lokale inntekter (eller produksjon eller sysselsetting) som følge av 1% økning i inntektene i eksportnæringene føre til ringvirkninger på 0,5% i tillegg, slik at den totale effekten blir 1,5%.

En kritikk mot denne enkle formen for modellen er at det ikke er rom for å endre den totale produksjonen på annen måte enn gjennom økt eksport. Ved å utvide modellen med et "konstantledd" kan en få med at forhold innad i regionen også kan påvirke produksjon og sysselsetting i hjemmemarkedsnæringene.

I aggregert form vil eksportnæringene bestå av mange ulike næringer som hver for seg kan ha ulik effekt på hjemmemarkedsnæringene. Dette kan løses ved at eksportnæringene splittes opp i modellen og at det lages en multiplikator for hver næring.

Et vesentlig problem med eksportbaseteorien når den skal anvendes i praksis er at det er svært vanskelig å dele opp sysselsetting og produksjon i eksport og hjemmemarkedsnæringer.

Vi går ikke nærmere inn på eksport-baseteorien her, men tankegangen er på mange måter den samme også i de andre teoriene der økonomien "drives" fra etterspørselssiden.

5.2 Multiplikatorer basert på Keynes makroøkonomiske tilnærming.

I Keynes-modellen vil økning i produksjon og sysselsetting i regionen følge av etterspørselsstimulanser fra eksport, investeringer eller offentlige utgifter. Hvor store virkninger dette har for regionens produksjon og sysselsetting vil ha sammenheng med hvor stor del av konsumentenes inntekt som forbrukes og hvor stor del av etterspørselen i regionen som retter seg mot importerte varer og tjenester. En enkel variant av modellen kan framstilles slik:

Modellen tar utgangspunkt i hvordan en regions nettoprodukt (R) anvendes:.

$$1) \quad R = C + I + G + A - B$$

C = privat konsum i regionen

I = private investeringer i regionen

G = offentlige utgifter i regionen

A = eksport ut av regionen

B = import fra andre regioner eller utlandet.

Disponibel inntekt er lik:

$$2) \quad Q = R - T$$

Der Q = privat disponibel inntekt

T = direkte skatter

Vi antar videre at konsumet og importen er en funksjon av disponibil inntekt i regionen og at skatten er avhengig av nettoinntekten. Videre antar vi at offentlig konsum og investering, private investeringer og eksporten er eksogene størrelser. En enkel Keynes-modell kan dermed framstilles slik:

$$3) C = f(Q) = cQ + C$$

$$4) B = g(Q) = bQ + \beta$$

$$5) T = T(R) = tR$$

$$6) G = G$$

$$7) I = I$$

$$8) A = \hat{A}$$

$$0 < c < 1$$

$$0 < b < 1$$

$$0 < t < 1$$

Vi får da at:

$$9) \quad R = c(R - tR) + C + G + I + \hat{A} - b(R - tR) - \beta$$

$$10) \quad R = k(C + G + I + \hat{A} - \beta)$$

$$11) \quad k = R / (C + G + I + \hat{A} - \beta)$$

$$12) \quad k = 1 / (1 - (1 - t)(c - b))$$

k er her multiplikatoren som viser totale virkninger for nettorealinntekten dersom eksogene størrelser som offentlige utgifter, eksport, investeringer eller de eksogene koeffisientene for konsum eller import endres. Multiplikatoren er større jo større den marginale konsumtilbøyeligheten er, jo lavere skattesatsen er og jo lavere importandelen er.

Størrelsen på multiplikatoren vil være avhengig importandelen, som igjen vil være avhengig av størrelsen på regionen og næringssammensetningen. En kan tenke seg at importandelen vil være større jo mindre regionen er og dessuten være større jo mer ensidig eller spesialisert næringsstrukturen er. (Harvey&Armstrong 1993).

5.3 Kryssløpsanalyse

Mens anvendelse av eksportbaseteori og Keynes-modellen baserer seg på aggregerte data for produksjon, inntekt og sysselsetting i næringer, kan en i en kryssløpsanalyse trekke inn og analysere leveranser mellom ulike næringer i regionen og leveranser til såkalte sluttleveringer (dvs konsum, eksport og offentlige utgifter) i og utenfor regionen. Ved hjelp av en kryssløpsanalyse kan en derfor få relativt detaljert informasjon om produksjons- og leveransestrukturen for de ulike næringene.

Dette krever imidlertid at en samler inn et omfattende datamateriale, noe som er svært ressurskrevende.

Kryssløpsanalysen knytter seg til kryssløpstabeller som viser vare- og tjenestestrømmer mellom bedrifter eller sektorer i et land eller i en region. Leveransene fra hver sektor kan deles inn i kryssleveringer og sluttleveringer. Kryssleveringene omfatter leveranser av vareinnsats til andre sektorer i regionen, mens sluttleveringene omfatter leveranser til privat konsum og investeringer i regionen og til eksport ut av regionen og til utlandet. Summen av leveransene fra hver sektor viser totalt salg, eller bruttoproduksjonsverdien.

$$1) E_i = X_i - \sum x_{ij}, \text{ summert over } j$$

E_i = Bruttoproduktet i sektor i (bearbeidelsesverdi)

X_i = Bruttoproduksjonsverdien i sektor i (totalproduksjonen eller salget)

x_{ij} = Vareinnsats fra sektor j til sektor i.

Kryssløpsanalysene bygger på et sett av faste koeffisienter. Det antas at produksjonen av varer og tjenester i den enkelte næring står i et fast forhold til innsatsfaktorer fra andre næringer og til import.

Dette betyr at behovet for vareinnsats endres i samme takt som produksjonen og at sammensetningen av vareinnsatsen er uendret uavhengig av hvor mye produksjonen endres.

$$2) \quad a_{ij} = x_{ij}/X_j, \quad 0 < a_{ij} < 1$$

$$3) \quad X_i = \sum x_{ij} + S_i$$

der S_i = sluttleveringene fra sektor i, dvs summen av leveransene til konsum, investeringer, offentlige utgifter og eksport.

Vi kan illustrere kryssløpsanalysen i en økonomi med to sektorer. Vi slår her sammen alle sluttleveringene, dvs konsum, investeringer, eksport og offentlige utgifter. Vi ser dessuten bort fra skatter. Vi får da følgende sammenhenger:

$$1) \quad X_1 = x_{12} + S_1$$

$$2) \quad X_2 = x_{21} + S_2$$

Vi ser her bort fra interne kryssleveringer.

$$3) \quad X_1 = a_{12}X_2 + S_1$$

$$4) \quad X_2 = a_{21}X_1 + S_2$$

Vi løser likningen med hensyn på X_1 og får:

$$5) \quad X_1 = a_{12}S_2/(1-a_{12}a_{21}) + S_1/(1-a_{12}a_{21})$$

Vi setter

$$6) \quad k_{11} = 1/(1-a_{12}a_{21}) \text{ og}$$

$$7) \quad k_{12} = a_{12}/(1-a_{12}a_{21})$$

som gir:

$$8) \quad X_1 = k_{11}S_1 + k_{12}S_2$$

k_{11} og k_{12} er de kryssløpskorrigerte kryssløpskoeffisientene. Når sluttleveringene S_1 endres bruttonæringsverdien X_1 med k_{11} .

$$9) \quad X = X_1 + X_2 = (k_{11} + k_{21})S_1 + (k_{12} + k_{22})S_2$$

De kryssløpskorrigerte kryssløpskoeffisientene viser både direkte og indirekte virkninger av endring i sluttleveringer på produksjon, verdiskaping, import eller sysselsetting. De kryssløpskorrigerte kryssløpskoeffisientene har følgende egenskaper:

$k_{ii} > 1$ (dvs at de totale virkningene for produksjonen i sektor 1 av å øke sluttleveringen fra sektoren er større enn den direkte virkningen)

$k_{ij} > a_{ij}$ for $i \neq j$ (dvs at de totale virkningene for sektor j av endring i sluttleveringene i sektor i er større enn kryssløpskoeffisienten for etterspørsel fra sektor j etter varer fra sektor i.).

Stimulansen til økt produksjon eller sysselsetting i regionen kommer fra en økt etterspørsel til regionens næringer fra såkalte sluttleveringer. Sluttleveringene vil være eksport, offentlige utgifter,

investeringer eller eventuelt privat konsum. Sluttleveringene kan være eksogene, dvs vi antar at de ikke påvirkes av andre faktorer i modellen, eller de kan endogeniseres i større eller mindre grad. Dersom vi lar konsumet være eksogent som i likningssystemet ovenfor, vil en økning i en sluttlevering vise de direkte og indirekte virkningene av en etterspørselsøkning, men ikke de induserte. De indirekte virkningene vil tilsvare effektene av lokale underleveranser. Dersom vi antar at konsumet er endogent, dvs avhenger av inntekten som i Keynes-modellen vil vi også kunne få med oss de induserte effektene. Dette er effekter for regionens konsumvarenæringer av at husholdninger får høyere inntekt. En endogenisering av konsumet medfører dermed høyere multiplikatorer enn når konsumet forutsettes eksogent. Vi kunne også ha innført skatt som en funksjon av inntekten. Dette ville ha redusert multiplikatoren, jfr Keynes-modellen.

I beskrivelsen foran har vi tatt utgangspunkt i at vi analyserer effekter for en region og at andre regioner og utlandet betraktes under ett som utlandet. Dette er eksempel på en såkalt en-regional eller intraregional kryssløpsanalyse. Framstillingen er forenklet i forhold til hvordan kryssløpsteorien anvendes i regionale modeller, der en skiller mellom landet utenfor regionen og utlandet.

En kan også lage kryssløpsmodeller som viser virkningen for alle regioner i landet dersom etterspørselen øker i en region. Denne typen modeller benevnes som interregionale kryssløpsmodeller. Ved interregionale kryssløpsmodeller kan en analysere effekter på inntekter og sysselsetting i "region i" av en etterspørselsøkning i "region j", eller en kan analysere reperkusjoner, dvs at en etterspørselsøkning i "region i" vil kunne ha en etterspørselsvirkning for region j, som igjen vil virke tilbake på "region i".

5.4 Bruken av modellene til å analysere regionale effekter av etterspørselsendringer

Kryssløpsanalyse er relativt utbredt som grunnlag for analyse av både nasjonale og regionale etterspørselsendringer i større nasjonale og regionale modellsystemer. Fordelen med slike modeller er at de omfatter store mengder data som gir en relativt detaljert beskrivelse av økonomien på

nasjonalt og eventuelt regionalt nivå. Slike modeller er også konsistente i den forstand at de økonomiske sammenhengene i økonomien ivaretas. Etterspørselsbaserte modeller generelt og kryssløpsanalyse spesielt har imidlertid en del egenskaper som en må være oppmerksom på ved bruken av dem.

De teoriene vi har sett på forutsetter at det er endringer i etterspørselen rettet mot næringer i regionen som setter i gang multiplikatorprosessene som fører til økt produksjon, inntekter og sysselsetting i regionen. Teoriene forutsetter at det er tilstrekkelig kapasitet til å tilfredsstille enhver etterspørsel. Med kapasitet tenker en her både på kapital og produksjonsutstyr og arbeidskraft. I en situasjon med mangel på arbeidskraft og full kapasitetsutnyttelse, kan beregninger ut fra slike modeller vil føre til en overvurdering av effektene, siden det ikke vil være mulig å realisere den økte etterspørselen. Resultatet kan i stedet bli økte priser og lønninger. Det kan også være tilfellet dersom arbeidskraften er lite mobil eller at den ledige arbeidskraften ikke har de "riktige" kvalifikasjonene. Ved analyser bør en derfor vurdere tidshorisonten. En kan tenke seg at på lengre sikt vil det være mulig å utvide kapasiteten, mens det på kort sikt kan være vanskelig.

Kritikken mot kryssløpsanalyser er særlig rettet mot at produksjons- og konsumfunksjonene er rigide og statiske. Produksjonsteknologien forutsettes å være slik at en i hver næring trenger den samme andelen vareinnsats og samme sammensetning av vareinnsatsen dersom vi øker produksjonen med 10% som ved en økning på 70%. (skala). Konsumentfunksjonene er også basert på faste koeffisienter, som blant annet beskriver hvor stor andel av disponibel inntekt som går til konsum og hvor stor del av konsumet som kjøpes i regionen.

I en kryssløpsanalyse er en nødt til å foreta en aggregering, slik at hver næringssektor vil bestå av mange ulike typer bedrifter. Dersom sammensetningen av bedrifter endrer seg mye over tid, vil dette påvirke kryssløpskoeffisientene. Dersom det tar lang tid mellom hver gang kryssløpstabellene oppdateres, kan produksjonsstrukturen i modellen bli foreldet i forhold til strukturen i virkeligheten.

Hvor grovmasket næringsstrukturen er i modellen vil også ha noe å si for resultatene dersom vi skal beregne effektene av en sluttlevering i en bestemt næring innenfor en sektor. Vi må da forutsette at

effektene av etterspørselsendringene i den spesifikke næringen tilsvarer effektene for den aggregerte næringssektoren.

Resultatene fra en region er ikke overførbare til andre regioner. Størrelsen på regionen /lokalsamfunnet vil ha betydning for resultatene, likeledes næringssammensetning og muligens handelsmønster, pendlingsmønster osv i forhold til naboregioner/lokalsamfunn.

I 1997 ble det ved universitetet i Amsterdam utført en såkalt metaanalyse der ulike ”multiplikatoranalyser” ble studert og sammenliknet ved hjelp av regresjonsanalyse. (Baaijens m.fl 1997). Hensikten var å finne ut hvorfor multiplikatorer som var laget av ulike forskere og for ulike regioner var forskjellige. Forklaringsvariable kan være:

- ✗ Hvilken økonomisk modell som ble brukt
- ✗ Turistenes adferd (etterspørsel)
- ✗ Næringsstruktur mv (tilbud)
- ✗ Adferden til husholdningene i regionene(forbruksmønster).

6 Regionaløkonomiske modeller

6.1 Norske makromodeller som grunnlag for regionale modeller

På nasjonalt nivå og på bakgrunn av nasjonalregnskapets tall utarbeides det et nasjonalt kryssløpsregnskap som grunnlag for beregninger med MODAG. Med noen års mellomrom utarbeides såkalt fylkesfordelt nasjonalregnskap, som danner datagrunnlaget for de regionale kryssløpsmodellene REGION og PANDA.

Region-modellen er en interregional kryssløpsmodell som er laget som en ettermodell til de nasjonale modellene MODAG og MSG. I modellen fylkesfordeles nasjonale utviklingstrekk hentet fra de nasjonale modellene. Modellen er utviklet av SSB og NIBR. NIBR har nå drifts- og vedlikeholdsansvaret for modellen. Oppdatering skjer hvert tredje eller fjerde år i forbindelse med nytt datagrunnlag fra fylkesfordelt nasjonalregnskap.

Kjernen i modellen er kryssløpet der aktiviteten fra de nasjonale modellene fordeles endogent på fylker. Det antas at privat konsum avhenger av husholdningsinntekten og at denne inntekten er produksjonsavhengig. I modellen skal tilgang på varer i et fylke være lik anvendelsen; varebalansen. Det antas at en fast andel av etterspørselen etter et produkt dekkes opp gjennom produksjon i det egne fylket. Det defineres egendekningsandeler for hver vare.

6.2 PANDA-modellen

Vi vil her se nærmere på PANDA-modellen, da dette modellsystemet er utgangspunkt for de fleste modell analyser av regionale utviklingstrekk på regionalt nivå i Norge.

PANDA (Plan og analysesystem for næringsliv, demografi og arbeidsmarked) er et økonomisk-

demografisk modellsystem utviklet for bruk i regional analyse og overordnet planlegging i fylker og på lavere geografisk nivå. Systemet er utviklet av SINTEF – Anvendt økonomi, på oppdrag av PANDA-gruppen og Miljøverndepartementet. PANDA-gruppen er en sammenslutning av fylkeskommuner og Miljøverndepartementet som disponerer rettighetene til systemet.

Systemet omfatter både databaser og modeller og kan anvendes både til historiske analyser og prognoseberegninger.

Datagrunnlaget i Panda

Panda-systemet inneholder en omfattende database med grunnlagsdata som i hovedsak leveres fra Statistisk Sentralbyrå (SSB). SINTEF Teknologiledelse, Økonomi og logistikk foretar spesielle bearbeidinger av fylkesfordelt nasjonalregnskap før dette datagrunnlaget legges inn i databasen.

Datagrunnlaget kan deles inn i

- ✗ Demografidata og
- ✗ Næringsdata.

De fleste demografidataene omfatter årlige tallserier fra 1980 og fram til 2001 og er spesifisert på kommunenivå. Nye oppdaterte data leveres årlig og er identiske med de data SSB bruker i sine modellberegninger Dataene omfatter blant annet:

- ✗ Registrert befolkning etter kjønn og ett års aldersgrupper
- ✗ Befolkningens bevegelse (fødte, døde, utflyttere og innflyttere)
- ✗ Flyttematrise etter kjønn og ett års aldersgruppe
- ✗ Fødselsfrekvenser
- ✗ Yrkesaktive lønnstakere, selvstendige og arbeidsledige etter bosted, kjønn og aldersgrupper
- ✗ Pendlematrise

Næringsdatadelen omfatter årlige tallserier fra 1986 for næringsfordelt sysselsetting fordelt etter arbeidsstedkommune. I tillegg til sysselsettingsdata inneholder næringsdelen et kryssløpsregnskap

som viser tilgang og anvendelser for varer og tjenester fordelt på 30 næringssektorer på fylkesnivå. Her ligger data som viser produksjon og verdiskaping, produktivitet, årsverk, vareinnsats, egendekningsgrader, konsum og konsumparametre, investeringer og investeringsparametre, eksport og import, yrkesinntekt og overføringer. Mesteparten av datagrunnlaget i næringsdelen består pr i dag (2002) av fylkesfordelte nasjonalregnskapsdata fra 1992.

Det går an å definere regioner som består av flere kommuner innenfor samme fylke. Ved PANDA-analyser på et lavere nivå enn fylket aktiveres mekanismer i modellen som bryter ned dataene i databasen fra fylkesnivå til regionnivå. En kan imidlertid ikke definere regioner på tvers av fylkesgrensene. Dette blir imidlertid mulig når ny versjon av PANDA (Norges-Panda) blir tilgjengelig i løpet av 2003.

I tillegg til historiske data er det lagt inn nedbryting av nasjonale prognoser på fylkesnivå for sluttleveranser fra den enkelte næringssektor til privat, statlig og kommunalt forbruk, investeringer og eksport, og når det gjelder årsverk, produktivitetsendring og bruttoproduksjon. Utgangspunktet her er Regjeringens langtidsprogram for 1998-2001.

Modeller i Panda

PANDA modellen består av to deler, en næringsmodul (REGNA) og en befolkningsmodul (REGBEF). Ved hjelp av disse to modellene kan en simulere framtidig befolknings- og næringsutvikling på fylkes- og regionnivå eller utføre konsekvensberegninger av ulike tiltak eller hendelser. Modellene kan enten kjøres hver for seg eller samlet.

Befolkningsmodulen

Befolkningsmodulen (REGBEF) simulerer befolkningsutviklingen framover. Utviklingen bestemmes av aldring, fødselsoverskudd og netto innflytting. Resultatene av framskrivningene vil være avhengig av forutsetninger for parametere knyttet til fødsler, dødelighet og inn- og utflytting. Ved hjelp av befolkningsmodulen kan også arbeidstilbudet framover simuleres. Utviklingen i den yrkesaktive befolkningen anslås ut fra befolkningens aldersstruktur og historisk observerte yrkesfrekvenser.

Næringsmodulen

Kjernen i næringsmodulen (REGNA) er et kryssløpsregnskap som fanger opp de leveransemessige sammenhengene mellom næringene i fylket /beregningsregionen i et basisår. For hver næringssektor er det beregnet koeffisienter som viser hvor stor andel av produksjonsverdien som går til kjøp av vareinnsats fra ulike næringer og hvor stor andel av denne vareinnsatsen som kjøpes fra leverandører i fylket. Koeffisientene bygger blant annet på leverandørundersøkelser innen industri og tjenesteyting. Ved framskrivninger og beregninger antas det at produksjonsstrukturen ligger fast.

Hver næringssektors produksjon leveres til vareinnsats i andre næringer og til sluttleveringer. Sluttleveringer vil si leveranser til privat forbruk, offentlig konsum, offentlige og private investeringer og til eksport ut av regionen og ut av landet. I modellen genereres endringer i produksjonen i de enkelte næringer av endringer i de såkalt sluttleveringene. Det er dermed endringer i sluttleveringene som er "drivkreftene" i modellen. Virkninger av endringer i sluttleveringer kan deles i tre deler:

- ✘ De direkte virkningene som er selve produksjons- og sysselsettingseffekten i den næringen der økningen i sluttleveringen, f.eks eksporten , skjer.
- ✘ De såkalte indirekte virkningene som har sammenheng med hvor sterkt koplet produksjonen i de ulike næringssektorene i en region er til hverandre. De indirekte virkningene realiseres ved at underleverandører i regionen får økt etterspørsel etter vareinnsats rettet mot seg .
- ✘ De såkalte induuerte virkningene som har sammenheng med at økt produksjon og sysselsetting i næringene genererer økte inntekter som igjen fører til økt privat konsum i fylket eller regionen. Privat konsum bestemmes i modellen som en funksjon av inntekt gjennom fastsetting av konsumparametre.

Ved framskrivninger må vi gjøre forutsetninger om sluttleveringene fra hver næringssektor i prognoseperioden. I PANDA ligger det et sett med forutsetninger som default-verdier. Disse er for tiden nedbrytninger til fylkesnivå av nasjonale prognoser fra Langtidsprogrammet 1998-2001.

I modellen blir etterspørselen etter arbeidskraft bestemt fra produksjonssiden. Økt produksjon fører

til økt etterspørsel etter arbeidskraft, men med et fradrag for den produksjonsøkning som kan oppnås ved økt produktivitet. I modellen vil en antakelse om produktivitetsvekst føre til redusert sysselsetting over tid dersom produksjonsnivået er konstant. Når en skal lage prognoser må en legge inn forutsetninger om produktivitetsvekst for de ulike næringssektorene. Her ligger også default-verdier inne i modellen som er basert på nasjonale tall brutt ned på fylkesnivå.

Kopling av befolkningsdelen og næringsdelen

Næringsmodulen i PANDA kan kobles til befolkningsmodulen. Befolkningsmodulen fremskriver befolkningen og finner den yrkesaktive befolkningen (tilbudet av arbeidskraft) ut fra befolkningens aldersstruktur og den historisk observerte yrkesfrekvens. Fra næringsdelen kan en så framskrive etterspørselen etter arbeidskraft representert ved sysselsettingen. Gapet mellom yrkesaktiv befolkning og etterspørselen etter arbeidskraft fordeles så på ledighet, pendling og flytting i modellen.

Som nevnt fastsettes etterspørselen etter privat konsum i fylket/regionen på grunnlag av inntektsnivået. Inntektsnivået gis av produksjonen, sysselsettingen, pendlingen (en del av pendlernes inntekter brukes lokalt) og av overføringer i form av trygder og stønader til eldre og unge. Når man kobler befolkningsmodulen til næringsmodellen får man fanget opp etterspørselsmessige effekter som går via sysselsetting og aldersstruktur, foruten at næringsmodulen fanger opp de effekter som går fra næring til næring i næringsmodulen.

Forhold en må være oppmerksom på ved bruk av PANDA

En modell er en svært forenklet "versjon" av virkeligheten. Dette er nødvendig for at modellen ikke skal bli alt for uoversiktlig og uhåndterbar og fordi det er nødvendig å avveie kompleksitet mot ressursbruk. Konsekvensene av at vi ikke greier å modellere virkeligheten fullt ut er at de beregningene eller prognosene vi gjør i større eller mindre grad viser seg å avvike fra den faktiske utviklingen. Mulige feilkilder kan ha sammenheng med selve modellen eller med datagrunnlaget. Vi ser nedenfor på enkelte egenskaper ved modell- og datagrunnlaget i PANDA som vil ha betydning for resultatet av beregninger og prognoser.

Faste koeffisienter.

PANDA-modellen inneholder et svært omfattende datagrunnlag som beskriver sammenhengene i den regionale økonomien relativt detaljert. Sammenhengene i modellen er stort sett basert på faste koeffisienter, som gjør modellen relativt ”stiv”. Dette gjelder spesielt produksjons- og leveransestrukturen i Regna og det gjelder bl.a forutsetningen om uendrede yrkesfrekvenser. Regbef tar f.eks ikke hensyn til at yrkesfrekvensen kan (trendmessig) endres over tid (slik som når det gjelder kvinners yrkesfrekvens), og modellen tar heller ikke hensyn til at noen aldersgrupper (de unge) kan ha en yrkesfrekvens som avhenger av etterspørselen etter arbeidskraft. Modellen tar heller ikke hensyn til at gapet mellom yrkesaktiv befolkning og sysselsetting kan fordeles ulikt over tid på ledighet, pendling og flytting.

Etterspørselsdrevet modell

Næringsmodulen i PANDA er etterspørselsdrevet. I Regna forutsettes at det alltid er ledig produksjonskapasitet til å tilfredstille en økt etterspørsel og at det ikke skjer noen endringer i relative priser, eller er fortrenningsmekanismer i forhold til annen næringsvirksomhet når etterspørselen øker. Økt behov for arbeidskraft vil gjennom kopling til Regbef alltid dekkes, enten gjennom mindre arbeidsledighet eller endret pendling eller flytting.

Eksogene(utenforliggende) faktorer

Regioner, og dermed også regionale modeller, er preget av stor åpenhet når det gjelder produksjon og økonomi. Dette innebærer at eksport og import utgjør store komponenter, og den regionale utvikling preges derfor i stor grad av forhold utenfor regionen selv. Alt i alt gjør dette at den regionale økonomiske utviklingen blir vanskelig å forutse, og det bringer stor usikkerhet inn i modellberegningene. Modellresultatene vil i stor grad være påvirket av de forutsetninger som en legger til grunn for beregningene. Dette gjelder særlig sluttleveringene og endring i produktivitet.

Som en naturlig følge av at PANDA er en en-regionmodell, ligger ikke forklaringsfaktorer for endringer i leveransene til resten av landet og utlandet implisitt i modellberegningene. Endringer i produktiviteten kan heller ikke beregnes i modellen. Endringene i leveransene til resten av landet og

utlandet, samt endringene i produktiviteten er i stedet lagt inn som vekstrater gitt utenfor modellen. På grunn av at informasjonen om utviklingen i disse størrelsene er mangelfull på regionalt nivå, og for øvrig generelt er usikker, er det benyttet vekstrater fra nasjonale beregninger som er brutt ned til fylkesnivå.

Aggregeringsnivået

Modellen baserer seg på aggregerte næringsdata. Dersom det skjer store strukturelle endringer i sammensetningen av bedrifter innenfor en næringsgruppering, samtidig som koeffisientene som beskriver produksjons- og leveransestrukturen ikke endres, vil dette kunne representere en feilkilde.

Datagrunnlaget

Utgangspunktet for modellkjøringene i næringsdelen av PANDA er fylkesfordelt nasjonalregnskap for 1992. Det betyr at leveransene mellom næringene og ut av regionen for de årene som omfattes av beregningene bestemmes av strukturen dette året. Dersom det viser seg at strukturen har endret seg mye fra 1992 til det året vi bruker som basisår, vil dette kunne representere en feilkilde. Det er også slik at mye av den statistikken mv. som ligger inne når det gjelder produksjon og leveranser for fylkene ikke representerer primærstatistikk, men en nedbryting av nasjonal statistikk etter top-down-prinsippet.

Beregninger på et mindre geografisk område enn et fylke baserer seg på en nedbryting av datagrunnlaget til regionnivå. Dersom de leveransemessige sammenhengene mellom næringene i en region avviker sterkt fra de leveransemessige sammenhenger man ser i fylket som helhet vil beregningene kunne bli misvisende. Videre kan det være slik at en region kan ha en utvikling innenfor leveranser til utlandet og resten av landet som avviker sterkt fra det man ser på fylkesnivå. Top-down tilnærmingen tilsier sannsynligvis at jo mindre geografisk område en analyserer på jo mindre lokale særegenheter blir ivaretatt.

En del av disse forholdene kan justeres. Man kan lage anslag for den leveransemessige sammenheng mellom ulike næringer dersom en region utviser en leveransemessig sammenheng som avviker sterkt

fra den man finner på fylkesnivå, men dette krever tilgang til detaljerte data på bedriftsnivå.

Moderate avvik mellom regionen og fylkets leveransemessige sammenhenger blir imidlertid ivaretatt i modellen. Man kan endre de ulike vekstratene dersom man har gode grunner til å anta at næringene i en region utviser en utvikling som avviker fra det man ser på fylkesnivå.

Ringvirkninger av hytteturisme belyst ved Panda

Vi har funnet kun en norsk undersøkelse som har beregnet ringvirkninger av hytteturisme utover direkte effekter på lokale bedrifters omsetning. Det er en hovedfagsoppgave i sosialøkonomi fra 1994 – ”Regionale virkninger av privat hyttebebyggelse” (Onshus 1994). Hensikten med hovedoppgaven til J.R. Onshus var å ;

- ✗ Kvantifisere totaletterspørselen fra hytteturistene i kroner og øre.
- ✗ Fordele etterspørselen på varer og tjenester
- ✗ Beregne ringvirkningene for produksjon i ulike næringer i regionen av etterspørselen i 2 alternativer
- ✗ Beregne sysselsettingsvirkningene av etterspørselen og
- ✗ Beregne virkningen for kommunale skatteinntekter.

Analysen er utført med utgangspunkt i Valdres-regionen, dvs de 5 kommunene Vang, Øystre Slidre, Vestre Slidre, Nord-Aurdal, Etnedal og Sør-Aurdal. Undersøkelsen tar utgangspunkt i allerede innsamlet datamateriale om forbruk fra hytteundersøkelsen fra Sjusjøen i tillegg til data fra forbruksundersøkelsene og noe data fra undersøkelser i regi av Valdres næringsutvikling AS. På grunnlag av disse dataene beregnes ringvirkningene for produksjon og sysselsetting i ulike næringer i Valdres-regionen som følge av hytteturismen i Valdres.

Regionaløkonomiske virkninger av reiseliv

TØI, SSB og NIBR har samarbeidet om et prosjektet ”Utvikling av data og modeller til analyse av turismens regionale og lokale betydning” (Johansen m.fl. 2002). Dette prosjektet har blant annet gått ut på å utvikle et regionalisert nasjonalregnskap for turisme. Den siste delen av prosjektet

har gått ut på å utvikle et analyseverktøy på fylkesnivå for beregning av ringvirkninger av endring av turistkonsumet. Datagrunnlaget for turistkonsumet fordelt på produkter for de fire turistkategoriene er hentet fra det fylkesfordelte satelittregnskapet (se omtalen av satelittregnskapet under 2.5). Turistkonsumet betraktes som eksogene størrelser og det er laget partielle analyser for hvert fylke. For de ulike turistkategoriene er det beregnet virkning av en eksogen økning i turistkonsumet.

Ved beregning av virkningstall har en tatt utgangspunkt i en basisberegning der turistkonsumet er inkludert. En har så beregnet virkningen av en eksogen endring i turistkonsumet på 100 mill. kroner for hver av de fire turistkategoriene og for hvert fylke ved hjelp av Panda. Forut for denne beregningen er satelittregnskapets varefordeling kodet om til Pandas næringsfordeling. Forskjellen mellom basisalternativet og virkningsalternativet representerer totaleffekten eller virkningene på produksjonen av å øke etterspørselen med 100 mill. kroner.

Beregningene gir virkningstall for direkte og indirekte effekter for hver næring av en eksogen økning i turistkonsumet for hver av de fire turistgruppene. Hensikten med disse beregningene er at de skal kunne brukes til å simulere effektene av endringer i turistkonsumet for ulike kategorier turister på fylkesnivå. Selve analyseverktøyet består av et regnearkssystem for hvert fylke der virkningstallene er lagt inn.

Det uttales i rapporten (Johansen m.fl. 2002) at modellen er fleksibel i forhold til å analysere ulikt omfang på turistkonsumet. Den er imidlertid ikke så fleksibel når det gjelder å analysere effekter av at etterspørselen fra en kategori turister fordeler seg annerledes på næringer enn den fordelingen som er forutsatt. Dersom en ønsker å analysere virkninger av mer spesielle turistkategorier bør en derfor lage nye virkningstall ved hjelp av Panda.

6.3 Regionale modeller i utlandet

Vi har her kort omtalt noen få modeller. Danmark synes å være et foregangsland når det gjelder

utviklingen av kryssløpsmodeller generelt og tilpasninger i modellene for å beregne effekter av turisme. Vi har derfor omtalt noen danske regionale kryssløpsmodeller. I USA har vi valgt ut en modell som omtales kort, ut fra at denne modellen anvendes som input til mer ”lokale” modeller for beregning av lokaløkonomiske effekter av ulike former for hytteturisme. Det er også utviklet et modellsystem i Sverige til bruk for regionale analyser som vi raskt kommenterer.

LINE-modellen

LINE er en interregional, makroøkonomisk modell for Danmark som er utviklet ved Amternes og Kommunernes forskningsinstitutt (AFK). Line bygger på andre regionale modeller (SØREN, IRIS, EMIL og AIDA). Modellen er videre inspirert av den makroøkonomiske modellen for Danmark (ADAM) og diverse regionale modeller i utlandet.

Bakgrunnen for utviklingen av LINE var for det første et ønske om å bygge en modell rundt kommunen som geografisk enhet. Det var også behov for en fleksibilitet i den geografiske inndelingen. LINE kan dermed skreddersyes til relevante geografiske enheter. For det andre var det reist kritikk mot regionale modeller fordi de har vært ensidig etterspørselsorienterte. . LINE er bygget opp med en kostnads- og prismetode, slik at LINE kan utvikles til en generell likevektsmodell.

LINE modellerer det økonomiske samspillet i varer. Økonomiske aktiviteter inndeles systematisk etter enten produksjonssted (produksjonsverdi), bosted(skatt, disponibel inntekt, sysselsetting, arbeidsløshet), etterspørselssted (privat forbruk, offentlig forbruk).

Turisme behandles i LINE –modellen ved hjelp av en ”Turisme sub-modell” (Zhang 2001). Sub-modellen er en integrert del av LINE-modellen, idet turisme data er en del av privat konsum. Turismeetterspørsel kan både behandles eksogent og endogent i modellen. Etterspørselen fra innenlandske turister blir bestemt endogent av befolkningens disponible inntekt, mens etterspørselen fra utenlandske turister behandles eksogent. LINE er anvendt til beregning av den regionaløkonomiske betydning av turisme i Danmark. (Zhang 2001).

Det pågår et arbeid ved AKF for å utvikle og utbygge LINE/turismemodell med turismesatelittregnskaper. Modellen skal også utvikles med pris- og kostnadseffekter, slik at en kan gjøre analyser med utgangspunkt i en antakelse av at turister reagerer på priser på turiststedet.

Det pågår også arbeid med å bygge opp en enkel regionaløkonomisk modell på kommunenivå. Modellen skal være relevant for kommuner og amter og benyttes til analyser av regionaløkonomiske konsekvenser av ulike tiltak. (<http://www.akf.dk>)

RAPS

Raps er et regionalt analyse- og prognosesystem som er utviklet av NUTEK. (Verket för näringslivsutveckling). RAPS er bygget opp av en sentral og en lokal database som er koblet til et system av modeller i et modulsystem. Systemet skal kunne anvendes både på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Modulene er gruppert etter hvem som skal bruke dem (nasjonalt, regionalt eller kommunalt nivå) og etter tidshorisont.²

Den *regionale modellen på mellomlang sikt* (5-10 år) tar utgangspunkt i data for befolkningen fordelt på alder, kjønn, fødselsland og utdanning. Produksjonen er oppdelt i 49 bransjer med etterspørsel etter arbeidskraft spesifisert etter utdanningsbakgrunn. Modellen består av 5 delmodeller: befolkning, arbeidsmarked, regionaløkonomi, boligmarked og ettermodell for kommuner. Ettermodellen for kommuner beregner sysselsettingen i kommunene, arbeidspendlingen og kommunenes inntekter og utgifter.

Den regionale modellen drives av eksogen etterspørsel rettet mot regionenes produksjonssystem. Utviklingen i etterspørselskomponentene kan baseres på nasjonale utviklingstall eller egne anslag. Brukeren kan også legge inn egne etterspørselskomponenter i form av ”aktiviteter”.

Den *flerregionale modellen på mellomlang sikt* er direkte sammenkoblet med de regionale modellene for 81 LA-regioner (lokale arbeidsmarkeds- og boregioner). Hensikten med den

² Beskrivelsen av Raps er hentet fra <http://www.nutek.se> og <http://www.h.scb.se/raps/>

flerregionale modellen er å kunne gjøre analyser og prognoser av den regionale utviklingen som er konsistent med gitte nasjonale forutsetninger når det gjelder investeringer, eksport, statlig konsum m.m.

Den flerregionale modellen på lang sikt er en modell for framskrivning av befolkning og sysselsetting først og fremst beregnet for brukere på nasjonalt nivå .

IMPLAN –modellen

IMPLAN ble opprinnelig utviklet av USDA Forest Service i 1979. Dagens versjon er drevet av Minnesota IMPLAN Group Inc. IMPLAN er et PC-basert økonomisk analysesystem med en kryssløpskjerne. Datamaterialet består av 528 forskjellige sektorer/næringer og 21 forskjellige økonomiske variable. Datafilene er tilgjengelig på "state", "county" og "Zip Code "nivå.

Datamaterialet består også av SAM-data (social accounting data).

Et eksempel på en analyse som er foretatt ved hjelp av IMPLAN er en analyse av turismens økonomiske betydning i Vermont. (Univeristetet i Vermont m.fl.)

6.4 Lokalt initiert modellverktøy for beregning av lokale effekter av turistkonsum.

Problemet med de store modellsystemene er at disse kan være lite tilpasset mer spesialiserte eller avgrensede problemstillinger. Datagrunnlaget er heller ikke alltid tilpasset den regionen en ønsker å undersøke eller den næringsoppdelingen eller oppdeling i segmenter en ønsker. Når det gjelder turistkonsumet kan en f.eks være interessert i en annen oppdeling i "turister" enn det som de større modellsystemene legger opp til og andre størrelser for regionalt eller lokalt turistkonsum. De store modellsystemene kan også være lite tilgjengelige for lokale aktører.

I stedet for at effekter beregnes ut fra et omfattende modellverktøy, kan data samles inn på lokalt nivå og legges inn i en modell skreddersydd for problemstillingen. Dette er ressurskrevende og

antakelig i praksis lite aktuelt for denne type analyser. Et annet alternativ er at data for lokalt turistkonsum samles inn spesielt, men at en bruker beregnede virkningstall fra de større modellsystemene til å beregne økonomiske effekter. Siden virkningstallene vil være avhengig av næringsstruktur og størrelse, må en ta utgangspunkt i beregninger av virkningstall som i størst mulig grad tilsvarer den regionen en skal beregne effekter for. Siden de norske modellene; dvs PANDA i utgangspunkt beregner effekter på fylkesnivå, vil en slik metode ikke nødvendigvis være god nok, dersom en ønsker å beregne effekter på lavere nivåer. Selve næringsinndelingen i Panda kan også være for grov når en ønsker analyser ut fra mer spesialiserte problemstillinger.

Som vi har sett i kapittel 2 om det fylkesfordelte satelittregnskapet for turisme er det turistkonsumet som først og fremst er det svake punktet. Dette har sammenheng med at turistkonsumet er veldig sammensatt og at turistene også består av ulike ”segmenter”. For hytteturister kompliseres bildet av at hytteeierne også har utgifter i forbindelse med eierskapet til hytta som vanligvis ikke forbindes med turistkonsum. Turistkonsum og hytteturisters konsum spesielt estimeres gjerne på bakgrunn av utvalgsundersøkelser. I forbindelse med dette vil det oppstå spørsmål om dataene er pålitelige og relevante og om utvalget er representativt. I tillegg til dette vil en ha aggregeringsproblemer når en skal blåse opp dataene fra en utvalgsundersøkelse slik at en får data for samlet konsum for en region i en tidsperiode. Det siste problemet er om de dataene en produserer er relevante i forhold til de multiplikatorene som tenkes anvendt. Dette kan gå på inndeling i næringer eller hva slags utgifts-, omsetnings- eller inntektsbegreper som anvendes.

Vi har i det følgende sett litt nærmere på et arbeid som pågår i USA :

I 1986 ble det i USA satt i gang et forskningsprosjekt som skulle gå over 6 år med tittelen ”*Tourism Impacts and Development Alternatives from the Local Rural Government Perspective*”.

Forskere fra ulike universiteter deltok. Stynes og Propst ved Michigan State University har arbeidet med et prosjekt som gikk ut på å fastsette forbruksmønsteret til ulike segmenter av turister. Arbeidet har resultert i et modellverktøy der lokale planleggere kan legge inn egne anslag for antall besøkende inne hvert segment og bruke de data for forbruksmønster som er utarbeidet av Stynes og Propst. Formålet med en slik tilnærming er å redusere tids- og kostnader forbundet med å lage lokale effektanalyser. Arbeidet til Stynes og Propst er beskrevet på en egen ”Economic Impact

Webside”. <http://www.msu.edu/course/pr/840/ecimpact>. Beskrivelsene av modellene nedenfor er hentet fra denne hjemmesiden.

Daniel Stynes har skissert en ”prosedyre” for å beregne økonomiske effekter (economic impacts) av turisme med utgangspunkt i at:

*Økonomisk effekt = antall besøkende * gjennomsnittlig forbruk pr besøkende * multiplikator.*

Den videre fremgangsmåte er følgende:

- ✘ Besøkende deles inn i segmenter (f.eks campingturister, dagsbesøkende, hytteturister mv)
- ✘ Forbruket fordeles på ulike forbrukskategorier (overnatting, restaurantmåltider, bensin, dagligvarer osv)
- ✘ Forbruket fordeles på økonomiske sektorer/næringer som etterspørselen retter seg mot, og effektene beregnes ved å benytte multiplikatorer for etterspørselsøkning i disse sektorene.

Stynes og Propst har utviklet enkle regnearkmodeller på basis av forbruksmønster for ulike turistsegmenter og ved hjelp av multiplikatorer hentet fra IMPLAN. Forskningsprosjektet er bl.a dokumentert i et paper (Stynes og Propst 1992). I det følgende beskrives kort to regnearkmodeller som er laget på basis av dette forskningsprosjektet;

MGM2

MGM2 står for ”Money Generation Modell” og er spesielt tilpasset for å beregne lokaløkonomiske effekter av nasjonalparker. Modellen er utviklet av Stynes og Propst ved Department of Park, Recreation and Tourism Resources, Michigan State University. Modellen er programmert i Excel. I MGM2 deles parkbesøkende inn i segmenter med ulikt forbruksmønster. Forbruket kan deles inn i 12 forbrukskategorier. Det er videre lagt inn multiplikatorer basert på IMPLAN. MGM2 kan fritt lastes ned.

MITEIM

MITEIM-modellen estimerer økonomiske effekter av turisme i et regneark. Modellen er utviklet av Stynes ved Michigan State University. Oppbyggingen likner på MGM2 . Turistene er inndelt i ulike segmenter med ulikt forbruksmønster. Det er også mulig å legge inn ”eget” forbruksmønster eller forbruksmønster importert fra andre kilder. Modellen kan estimere forbruk fordelt på opp til 12 turist segmenter og 12 forbrukskategorier. Hytteeiere er en av segmentene. Direkte og totale effekter blir estimert i form av omsetning, personlig inntekt, arbeidsplasser, og skatteinntekter. Totale effekter inkluderer både indirekte og induserte effekter. For å beregne effekter krever modellen at det legges inn eller velges passende virkningstall. Virkningstall fra ulike regioner fordelt på næringer/varer hentes inn i modellen fra IMPLAN-systemet.

StEAM- modellen (Scarborough Tourism Economic Activity Monitor)

Den engelske STEAM-modellen kan benyttes for å kvantifisere turismens lokale effekter for inntekter og omsetning, sysselsetting, antall turister og overnatting, trafikk. I modellen beregnes den direkte omsetningen ut fra døgnforbruk oppdelt på type innkvartering samt antall overnattinger. Den direkte omsetningen blir deretter splittet på henholdsvis direkte omsetning lokalt og direkte omsetning ikke-lokalt. Oppsplittingen fremkommer ut fra en vurdering av hvor stor andel av turistenes totale forbruk som skjer i området og hvor mye som forbrukes utenfor området. STEAM-modellen er bygget opp i et regneark. (Rassing 1997)

Ved hjelp av en output-multiplikator belyses den indirekte omsetning innenfor ulike typer overnatting og den direkte omsetningen lokalt oppdelt på følgende sektorer; mat og drikke, fritid og avslapning, innkjøp, transport. Turismens betydning for sysselsettingen innenfor overnattingssektoren beregnes ut fra innkvarterings-stedenes opplysninger om antall ansatte og kapasitetsutnyttelse fordelt på de enkelte områder. Ut fra turistenes valg av transportmiddel kan turismens effekt på trafikken i området belyses. For å kunne anvende STEAM kreves nøyaktig informasjon om kapasiteten i området, samt kapasitetsutnyttelsen for de ulike innkvarteringsformene.

Bornholms forskningssenter bruker modellen i et pilotprosjekt der hensikten er å finne ut om den

engelske modellen (STEAM) kan overføres til danske forhold (Rassing 1997). Pilotprosjektet innebar å anvende modellen til analyser av de sysselsettingsmessige, økonomiske og trafikkmessige effektene av turisme i forskjellige områder .

Referanser:

Armstrong, Harvey og Jim Taylor 1993. *Regional Economics & Policy*. Harvester Wheatsheaf.

Arnesen, T, Ericsson og Flygind 2002. *Fritidsboliger i Norge: Lokaliseringsmønster 1970 – 2002*. Artikkel i tidsskriftet *Utmark* 3/2002. (<http://www.ostforsk.no/utmark/>)

Baaijens, Peter Nijkamp og Kees van Montfort.1998. *Explanatory Meta-analysis for the Comparison and Transfer of Regional Tourist Income Multipliers*. *Regional Studies*. Vol. 32.9, pp. 839-849.

Brændvang, Ann-Kristin og Knut Ø. Sørensen. *Fylkesfordelt satelittregnskap for turisme*. Rapporter 2002/9 Statistisk Sentralbyrå.

Coppock, J.T 1977; *Second Homes: Curse or Blessing*. Pergamon Oxford Geography Series.

Dybedal, Petter, Edvardsen, Hege, Evensen, Trude N., Johansen, Steinar, Sørensen, Knut Ø., og Toresen, Jøran. 1999; *Turismens regionale betydning, Et forprosjekt*. Samarbeidsrapport NIBR/SSB/TØI 1999.

Dybedal, Petter. 2002. *Fordeling av turistovernattinger på fylker*. TØI-rapport 589/2002.

Ericsson, B. & Vonlanthen, P. 1986; *Hol-prosjektet. Hytteundersøkelsen*. Rapport. Østlandsforskning/Samferdselsdepartementet, reiselivseksjonen.

Evensen, Trude Nygård. 1999; *Turismens betydning for norsk økonomi. Satelittregnskap for turisme 1988-1995*. Rapport 99/21, Statistisk sentralbyrå.

Flognfeldt, T. 1994. *Fritidshus på Sjusjøen som grunnlag for lokal og regional service etterspørsel*. Rapport. Høgskolen i Lillehammer.

Flognfeldt, T. 1996. *Hvordan gjøre fritidshusene lønnsomme for bygda? - I: Aasbrenn, K. Opp og stå, gamle Norge : 16 artikler om distriktspolitikk og lokalt utviklingsarbeid*, s. 147-162. A/S Landbruksforlaget.

Girard, T.C og Gartner, W.C. 1993. *Second Home Second View. Host community Perception*. Annals of Tourism Research, Vol. 20 pp 685-700.

Hall, Michael og Donna Keen. 2001. *Second homes: curse or blessing ? a New Zealand perspective*. Paper til International conference om New Directions in managing rural tourism and leisure: Local impacts, global trends. Scotland 5th-8th September 2001.

Hall, Michael, Dieter Müller og donna Keen. 2001. *Second homes in rural areas – blessing or curse? Revisited*. Paper til International conference om New Directions in managing rural tourism and leisure: Local impacts, global trends. Scotland 5th-8th September 2001.

Hall, M og A. M Williams 2001. *Tourism and Migration. New relationships between Production and Consuption*. Kluwer Academic Publishers.

Hall, M og S.J. Page . 2002. *The geography of Tourism and recreation: Environment, Place and Space*. 2nd edition. London: Routledge.

Haukeland, Jan Vidar og Berit Grue 1996. *Turistenes forbruk i Norge sommeren 1995*. TØI-rapport 320/1996.

Horwath consulting AS 1999. *Alternative eier-, finansierings- og driftsmodeller for reiselivsanlegg*. SND-arbeidsnotat 3/99.

Horwath Consulting AS og Senter for bygdeturisme , 2000. *Hytteutleie i Norge*. Rapport fra SND 2000.

Jaakson, Reiner. 1986. *Second Home Domestic Tourism*. Annals of Tourism Research, Vol. 13 pp.

367-391.

Jansson, Bruno og Dieter K. Müller 2002. *Fritidsboende och fritidsboendevanor i Kvarken*.

Johansen, Steinar, Frode Kann og Petter Dybedahl. 2002. *Regionaløkonomiske virkninger av reiseliv. Utvikling av en analysemodell*. NIBR-rapport 2002:23.

Jystad, B. 2000 *Hytteliv=Næringsliv*. Tidsskriftet Utmark nr. 2/2000.
(<http://www.ostforsk.no/utmark/>)

Kaltenborn, Bjørn. 2002. *Å bo i naturen – meningen med hyttelivet*. Artikkel i tidsskriftet Utmark 3/2002. (<http://www.ostforsk.no/utmark/>)

Madsen, Bjarne, Chris Jensen-Butler og Poul Uffe Dam. 2001. *The Line-Model*. AKF-forlaget .

Marcouiller, D. W., G. Green, S. Deller, N.R. Sumathi, D. Erkkila. 1996. *Recreational Homes and regional Development: A Case Study From the Upper Great Lakes States*. Wisconsin-Extension.

Müller, Dieter K. 1999. *German Second Home Owners in the Swedish Countryside*. Vetenskapliga bokserien V 1999:4 . ETOUR.

Müller, Dieter K. 2000. *Second Home Tourism and Sustainable Developments in North European Peripheries*. Paper. Kulturgeografiske institusjonen. Umeå universitet.

Müller, Dieter K. 2002b. *Second Home Tourism in the Swedish Mountain Range*. Paper. Kulturgeografiske institusjonen. Umeå universitet.

Onshus, J.R. 1994. *Regionale virkninger av privat hyttebygging*. Hovedoppgave, Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo.

Oppland fylkeskommune. 1986a. *Fylkesplanprosjekt reiseliv. Delprosjekt private hytter. Lesja kommune*. Rapport.

Oppland fylkeskommune. 1986b. *Fylkesplanprosjekt reiseliv. Delprosjekt private hytter. Lunner kommune. Rapport.*

Oppland fylkeskommune 1997-2000. *Fritidsbebyggelse i Oppland. Et prosjekt i fem faser.*

Pettersson, Robert. 1999. *Foreign Second Home Purchases. The Case of Northern Sweden, 1990-96.* Working paper No. 14:1999. Centre for Regional Science, Umeå.

Preissing, John, D.W Marcouiller, G.P. Green, S.C. Deller, N.R. Sumathi 1996: *Recreational Homeowners and Regional Development. A Comparison of Two Northern Wisconsin Counties. Center for Community Economic Development.* University of Wisconsin – Extension. Staff Paper Number 96:4.

Rassing, Charlotte. 1997. *STEAM Datainput og –bearbeiding.* Bornholms Forskningscenter.

Rassing, Charlotte. 1997. *STEAM for Sydthy Kommune. 1995 sammenlignet med 1996.* Bornholms Forskningscenter.

Reiling, Stephen. 1992. *Measuring Tourism Impacts at the Community Level.* Samling med Papers fra ulike forskere utgitt ved Department of Agricultural and Resource economics. College of applied Sciences and Agriculture. University of Maine.

Statistisk Sentralbyrå 1999, *Nordmenns ferievaner i 1998*, Rapport 33/1999.

Statistisk Sentralbyrå , 2001 a. *Hytteegendestatistikk.* Publiseres månedlig.

Statistisk Sentralbyrå, 2001 b. *Hytteformidlere.* Publiseres månedlig.

Statistisk Sentralbyrå 2001 c. *Statistikk over eksisterende bygningsmasse.*

Stewart, Susan I and Stynes, D.J. 1994. *Toward a dynamic Model of Complex Tourism Choices: The seasonal Home Location Decision.* Publisert i *Economic Psychology of Travel and Tourism.* Crotts. J and van Raaij. The Haworth Press 1994.

Stynes, Daniel J., Zheng, JiaJia og Stewart, Susan. I, 1995. *Seasonal Homes in Michigan*. Department of Park, Recreation & Tourism Resources, Michigan State University.

Stynes, Daniel J. 2001: *Michigan Tourism Spending and economic Impact Model*.
<http://msu.edu/course/prr/840/econimpact/index.htm>

Taugbøl m.fl 2001. *Hyttebygging i Norge. En oppsummering og vurdering av ulike miljø- og samfunnsmessige effekter av hyttebygging i fjell- og skogtraktene i Sør-Norge*. NINA Oppdragsmelding 709.

Transportøkonomisk institutt 2000. *Gjestestatistikk 1999*. Rapport 475/2000.

Velvin, J., Drag, E. & Soltvedt, L.P. 2000. *En kartlegging av hytteturisme som ledd i utvikling av bærekraftige bygdesamfunn*. Rapporter fra Høgskolen i Buskerud Nr. 17.

Velvin, Jan 2002. *Hyttebasert reiseliv, hvordan øke brukstid og lokale inntekter*. Artikkel i tidsskriftet Utmark nr 3/2002. (<http://www.ostforsk.no/utmark/>)

Zhang, Jie. 2001. *The Impact of Tourism on the Economies of Danish Regions*. AKF-forlaget.

Zhang, Jie og Charlotte R. Rassing. *Tourism Impact Studies. The Case of Bornholm*. Research Centre of Bornholm.

Notatet redegjør for en litteraturstudie som er foretatt i forbindelse med prosjektet
”Lokaløkonomiske effekter og muligheter av fritidshus”.

ØF-notat nr. 04/2003-03-27

ISSN nr. 0809-1617